

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ

SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ

SAFRANBOLU KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA KÜLLİYESİ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. FATİH MÜDERRİSOĞLU

HAZIRLAYAN

MURAT PAKSOY

LİSANS TEZİ

ANKARA, 2013

ÖZET

Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi, Köprülü Mehmet Paşa tarafından camiye gönderilen el yazması kurandan öğrenildiğine göre 1661 yılında ibadete açılmıştır. Külliye Karabük ilinin Safranbolu ilçesi, eski çarşı ya da kışlık bölgesi olarak nitelendirilen yerde yapılmıştır. Mimarı kesin olarak bilinmemektedir. İstanbul'dan gelen gezici mimarlar tarafından yapıldığını düşünmekteyiz. Özgününde Külliye; cami, medrese, arasta ve çeşme birimlerinden oluşmaktadır. Ne yazık ki medrese günümüze gelememiş, medresenin yerinde bugün çay bahçesini görmekteyiz. Külliye'nin ana yapısı camidir. Tek mekânlı ve üzeri kubbe ile örtülmüş ibadet mekânının yanında arastası yer almaktadır. Külliye'ye daha sonra muvakkıthane, abdest alma mekânı, güneş saati ve tuvalet yapıları eklenmiştir. Külliye birimleri (medrese hariç) işlevlerini günümüzde korumaktadırlar. İlçe son yılların turistik yerlerinden biri haline gelmiştir. Yapılan onarım çalışmaları sayesinde bugün birçok tarihi yapı ayakta kalmayı başarabilmiştir.

Anahtar kelimeler: Safranbolu, Köprülü Mehmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi, Güneş Saati, Yemeniciler Arastası

İÇİNDEKİLER

ÖZET	
İÇİNDEKİLER	
LEVHA LİSTESİ	
ÖNSÖZ	
1. GİRİŞ	
1.1. Metot	
1.2. Konu, Amaç ve Kapsam	
1.3. Konuyla İlgili Kaynaklar	
1.3.1. Birinci El Kaynaklar	
1.3.2. Günümüz Yayınları	
2. SAFRANBOLU ‘NUN COĞRAFİ KONUMU ve	
TARİHSEL GELİŞİMİ	
2.1. Coğrafi Konumu:	
2.2. Tarihsel Gelişimi:	
2.2.1. Safranbolu’nun Adları	
2.2.2. Türk Öncesi Dönem	
2.2.3. Osmanlı Dönemi	

3. BANİ KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA ve İMAR FAALİYETLERİ...

4. SAFRANBOLU KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA KÜLLİYESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

4.1.Çevre İle Olan İlişkisi

4.2. Dönem Kaynakları ve Günümüz Yayınları

4.2.1. Dönem Kaynakları

4.2.1.1. Kitabeler:

4.2.1.2. Vakfiye:

4.2.1.3. Seyahatname

4.2.2. Günümüz Yayınları

4.3. Mimarı

4.4. Geçirdiği Değişiklikler ve Bugünkü Durumu

4.5. Malzeme- Teknik

4.6. Süsleme

5. GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILAR.....

5.1. Cami

5.1.1. Konumu

5.1.2. Plan ve Kesit

5.1.3. Cepheler

5.2. Arasta	
5.2.1. Konumu	
5.2.2. Plan	
5.3. Çeşme.....	
5.3.1. Konumu	
5.3.2. Plan ve Kesit	
6. GÜNÜMÜZE GELMEYEN YAPILAR	
6.1. Medrese.....	
7. KÜLLİYEYE SONRADAN EKLENEN YAPILAR	
7.1. Muvakkıthane.....	
7.2. Abdest Alma Mekanı.....	
7.3. Güneş Saati.....	
7.4. Hela Yapısı	
8. KARŞILAŞTIRMA	
9. SONUÇ	

10. KAYNAKÇA

LEVHALAR

LEVHA LİSTESİ

Levha 1: Karabük il sınırı (<http://www.turkiye-rehberi.net>)

Levha 2: Karabük ve ilçeleri (<http://www.geziharitam.com>)

Levha 3: Paphlagonia Bölgesi (<http://www.bible-history.com>)

Levha 4: 1958 F.TAESCHNER, İstanbul- Sinop Hattı Kervan Yolu Harita

Levha5: Paksoy, 2011 Bölgede Yetişen Safran Bitkisinin Heykeli

Levha 6: Paksoy, 2013 Şehrin Genel Görüntüsünden Bir Kesit

Levha 7: Osmanlı Döneminde Üç Bölgeye Ayrılan Yerleşim Haritası

Levha 8: T.C.Safranbolu Kaymakamlığı 2004-2008 Restorasyon Çalışmaları Arşivi

Levha 9: Paksoy, 2013 Camiden genel görünüm

Levha 10: T.C.Safranbolu Kaymakamlığı 2004-2008 Restorasyon Çalışmaları Arşivi

Levha 11: Paksoy,2013 Minareden Şehrin Genel Görünümü

Levha 12: T.C.Safranbolu Kaymakamlığı 2004-2008 Restorasyon Çalışmaları Arşivi

Levha 13: T.C.Safranbolu Kaymakamlığı 2004-2008 Restorasyon Çalışmaları Arşivi

Levha 14: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını Dergisi,1999

Levha 15: Paksoy, 2013, minareden ilçenin tarihi dokusu

Levha 16: KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA (1575- 1661)

<http://tr.wikipedia.org>)

Levha 17: Köprülü Mehmet Paşa Camisi (VGM Arşivinden 1995)

Levha 18: Köprülü Mehmet Paşa Camisi vaziyet Planı (VGM Arşivinden 1995)

Levha 19: Köprülü Mehmet Paşa Camisi A-A Kesiti (VGM. Arşivinden (1995)

Levha 20: Köprülü Mehmet Paşa Camisi B-B Kesiti (VGM Arşivinden 1995)

Levha 21: Köprülü Mehmet Paşa Camisi Kuzey Cephesi (VGM Arşivinden 1995)

Levha 22: Köprülü Mehmet Paşa Camisi Doğu Cephesi (VGM Arşivinden (1995))

Levha 23: Köprülü Mehmet Paşa Camisi Batı Cephesi (VGM Arşivinden (1995))

Levha 24: Köprülü Mehmet Paşa Camisi Güney Cephesi (VGM Arşivinden (1995))

Levha 25: Paksoy,2013 Köprülü Mehmet Paşa Camii Genel Görünümü

Levha 26: Köprülü Mehmet Paşa Camii Genel Görünümü

Levha 27: Paksoy, 2012 Avludan Kuzey Cepheye Bakış

Levha 28: Paksoy, 2013 Son Cemaat Yerine Bakış

Levha 29: Paksoy,2012 Son Cemaat Yerindeki Örtü Sisteminden Ayrıntı

Levha 30: Pakoy, 2012 Cami İçi Genel Görünüm

Levha 31: Paksoy, 2013, kadınlar mahfilinden güneybatı görünüm

Levha 32: Paksoy, 2013, kadınlar mahfilinden güneydoğu görünüm

Levha 33: Paksoy, 2013 Mihrap tan Ayrıntı

Levha 34: Paksoy, 2012 Sonradan Eklenen Kadınlar Mahfiline Bakış

Levha 35: Kubbeye Geçiş Elemanı Tromplardan ve Kubbeden Ayrıntı

http://farm2.staticflickr.com/1269/5181605376_2cf866a7e6_o.jpg

Levha 36: Paksoy,2013

Levha 37: Paksoy,2013 Avluya Genel Bakış

Levha 38: Paksoy,2012 Güneş Saatinden Ayrıntılar

Levha 39: Paksoy,2012 Güneş Saatinden Ayrıntılar

- Levha 40: Paksoy,2013 Muvakıthane / Kütüphane Görünüm
- Levha 41: Paksoy,2012 Sonradan Eklenen Tuvalet Yapısından Görünüm
- Levha 42: Paksoy 2013 Son Cemaat Yeri Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabeden Ayrıntı
- Levha 43: Paksoy,2012 Kütüphane –Muvakkıthane Kitabe Görünümü
- Levha 44: Paksoy,2013 Abdest Alma Mekânı Kitabesinden Görünüm
- Levha 45: Köprülü Çeşmesi Görünüm
- Levha 46: Köprülü Çeşmesi (Ertan Ertürk 2004)
- Levha 47: Arasta Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden 1987
- Levha 48: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden 1987
- Levha 49: Arasta Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden 1987
- Levha 50: Paksoy,2013 Restorasyon Sonrası Arastanın Minarenden Görünümü
- Levha 51: Paksoy,2011 Camiden Arastaya Gidilen Ana Kapı
- Levha 52: Paksoy,2013 Restorasyon Sonrası Arastanın Görünümü
- Levha 53: Paksoy 2013 Restorasyon Sonrası Arastanın Görünümü
- Levha 54: Paksoy 2012 Restorasyon Sonrası Arastadaki Dükkânlardan Görünüm
- Levha 55: Restorasyon Sonrası Arastadaki Dükkânlardan Görünüm
- Levha 56: Paksoy 2013 Ahi Teşkilatına Bağlı Olan Yemeniciler Loncasının Etkinliklerinin Yapıldığı Yer
- Levha 57: Paksoy,2013 Arastanın Arka Sokaklara Açılan ‘ Tali ’ Yan Kapısı
- Levha 58: Vezirköprü Bedesten ve Arastası ile Safranbolu Arastası Karşılaştırma
- Levha 59: 17- 19 Yüzyıl Safranbolu Kubbeli Camilerinin Planları
- Levha 60: Paksoy, 2013 Günümüze gelmeyen Medresenin bulunduğu yer.

ÖNSÖZ

Çalışma konumuzu oluşturan, Karabük'ün Safranbolu İlçesinde yer alan Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi, günümüze kadar yapılan kimi çalışmalara konu olmuşsa da yapı topluluğu üzerinde mimarisinden bezemesine, banisi Köprülü Mehmet Paşa'dan yer seçimine kadar farklı konularda yeterince araştırma yapılmamış olması tez konumun seçilmesinde başlıca etken olmuştur.

Ayrıca Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi'ni konu olarak seçmemin bir başka nedeni ise Safranbolu'nun 17 Aralık 1994'de UNESCO tarafından "Dünya Miras Listesi"ne seçilmiş olması, Osmanlı sanatına ve Osmanlı tarihine duyduğum ilgidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 17.yüzyıldaki en büyük devlet adamlarından ve banilerinden biri olan Köprülü Mehmet Paşa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli şehirlerinde yaptırdığı yapıları ve özellikle 17.yüzyılda önemli bir ticaret kenti konumundaki Safranbolu'ya yaptırdığı hizmetleri tanıtmayı amaçlamaktadır.

Konu seçiminde ve tezin tamamlanması aşamasında bana yardımcı olan, çalışmalarımı ve öğrenim hayatımı yönlendiren sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU'na, sanat tarihi öğrenimim boyunca bana katkısı olan bölüm hocalarıma, tez çalışması süresince benden maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen, her zaman yanımda olduklarını bildiğim sevgili aileme, tez çalışmam süresince yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen arkadaşlarım Mesut ÖZGEN, Yunus BARLAS ve Tayfun ALKAYA 'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

MURAT PAKSOY

Temmuz, 2013 ANKARA

1. GİRİŞ

1.1. Metot

Tez çalışması süresince önceliği yayın taramasına verilmiş, Ankara Bilkent, Gazi ve Hacettepe Üniversitesi kütüphanelerinden, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki kimi kaynaklardan yararlanılmıştır. Yayın taramaları yapıldıktan sonra farklı zamanlarda Safranbolu'ya gidilerek saha çalışması yapılmış, külliye'nin bugünkü durumunu belgelemek için fotoğraflar tarafımdan çekilmiştir. Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi ile ilgili günümüze ulaşan plan, fotoğraf ve çizimlere yer veren yayınlar özellikle incelenmiş zamanla ortaya çıkan farklılıklar, yenilikler, eklemeler tespit edilmiştir.

1.2. Konu, Amaç ve Kapsam

Tez Çalışmamızın konusunu, Karabük Safranbolu İlçesinde konumlanan Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi'nin yapı toplulukları oluşturmaktadır. Bununla birlikte hem bir bani hem de siyasi kişiliği olan Köprülü Mehmet Paşa'nın kimliği ve Safranbolu'ya yaptığı hizmetleri tanıtmak tezimin amacı olmuştur. Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi'nin tanıtılması ve bugünkü durumunun tespit edilmesi de tezimin kapsamı içerisinde yer almaktadır. Tezin metodu, konusu, amacı ve kapsamı ve konuyla ilgili yayınlar birinci bölümde belirtilmiştir. İkinci bölümde, Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi'nin bulunduğu Safranbolu'nun coğrafi konumu ve tarihsel gelişimi ve eski adları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, Köprülü Mehmet Paşa ve onun imar faaliyetleri, dördüncü bölümde Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi ile ilgili Genel Bilgiler başlığı altında, Külliye'nin Çevre ile Olan İlişkisi, Dönem Kaynakları ve Günümüz Yayınları, Yapının Mimarı, Geçirdiği Değişiklikler ve Bugünkü Durumu, Malzeme-Tekniği ve Süslemesi hakkında bilgi verilmiş, beşinci bölümde külliye'nin günümüze ulaşan yapıları, altıncı bölümde külliye'nin günümüze gelmeyen yapıları, yedinci bölümde külliye'ye sonradan ilave edilen yapılar, sekiz ve dokuzuncu bölümlerde

çalışmanın Karşılaştırma ve Sonuç bölümleri, onuncu bölümde ise Kaynakça bölümü belirtilmiştir.

1.3. Konuyla İlgili Yayınlar

1.3.1. Birinci El Kaynaklar

Kitabeler: Köprülü Mehmet Paşa Külliyesini; cami, arasta, günümüze gelmeyen medrese, muvakkıthane, çeşme, abdest alma mekânı, tuvalet ve güneş saatinden oluşur.

Camide bugün inşa ya da onarıma ait bir kitabe mevcut değildir. Ancak son cemaat yerinde giriş kapısı üzerinde sonradan yerleştirilmiş bir kitabe yer almaktadır.

Camide kitabe olmamasına rağmen yapının içinde yer alan külliye de bulunan kütüphane (muvakkıthane) , çeşme ve abdest alma mekânında kitabeler yer almaktadır. Yapılarla ilgili kitabeler 4. Bölümde ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Vakfiye: Külliye yapılarından herhangi birinin vakfiyesi bulunmamaktadır.

1.3.2. Günümüz Kaynakları

Araştırma konusuna ilişkin yayınlar çoğunlukla Safranbolu Evleri ve Köprülü Mehmet Paşa ile ilgili yazılmış kitap ve makaleler, Zonguldak ve Kastamonu İl Yıllıkları, Safranbolu Hizmet Birliği'nin yayınları, Safranbolu ile ilgili yapılmış sempozyumlar da sunulmuş bildirilerden oluşmaktadır.

2 SAFRANBOLU 'NUN COĞRAFI KONUMU ve TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Coğrafi konumu:

Safranbolu, Batı Karadeniz Bölgesinin denizden kuş uçuşu 65 km. içerisinde yer almaktadır. Yörede Karadeniz İklimi ile İç Anadolu İklimi arasında geçiş özelliği görülür. Şehir merkezi, 3 ayrı kanyonun birleşerek Yenice ırmağına dökülen Araç Çayını besleyen küçük akarsuların kayalık arazide açtığı kanyon şeklindeki vadinin kenarında kurulmuştur. Etrafında ise; Bolu, Köroğlu ve Küre Dağlarının uzantısı niteliğindeki dağlar bulunmaktadır. İlçenin yüzölçümü 1013 km² olup büyük bölümü ormandır.

Karabük iline bağlı Safranbolu, il merkezine yalnızca 8 km. uzaklıktadır. İlçe; Karabük (Ovacık-Eflani İlçesi), Kastamonu (Araç İlçesi), Bartın (Ulus İlçesi) illeri ile çevrilmiştir. <http://www.safranbolu-bld.gov.tr/?/safranbolu/cografi-konum-94>

2.2. Tarihsel Gelişimi:

2.2.1.Safranbolu'nun Adları:

Dadybra (Dadibra) : 1196 yılındaki Türk egemenliğinden önce bugünkü şehir kesiminin adı.

Theodoropolis: Türk Egemenliği öncesinden Lozan antlaşmasıyla mübadeleye tabi tutuluncaya değin Rumların bugünkü Kıranköy semtine verdikleri ad. (Hiçbir zaman resmi ad olarak kullanılmamıştır.)

Zalifre: Türk egemenliğinden sonra Türklerin verdikleri ad.

Borglu / Borlu: Türk egemenliğinden sonra Türklerin verdikleri ad.

Taraklı-i Borlu (Taraklı Borlu): Osmanlı döneminden itibaren 19.yüzyıl ortalarına değin resmen kullanılan ad.

Zağfiran-ı Borlu (Zağfiran Borlu): 18.yüzyıl belgelerinde ortaya çıkan ad.

Zağfiran-ı Benderli: 19.yüzyılın ikinci yarısında kısa bir süre için resmen kullanılan ad.

Zağfiranborlu (Zağfranbolu): Borlu ekindeki “r” harfinin düşmesiyle ortaya çıkan ve 19.yüzyılın son çeyreğinden latin harflerinin kabulüne kadar kullanılan ad.

Zafranbolu: Latin harflerinin kabulünden sonra bir süre kullanılan ad.

Safranbolu: Son dönemde kullanılan ad. (Yazıcıoğlu, 1998,128-129)

2.2.2. Osmanlı Öncesi Dönem

Safranbolu, Paleolitik Çağ’dan itibaren yerleşme merkezi olmuştur. İlçeye bağlı Eflani yöresi, M.Ö. IV.-III. bin yıllarında yoğun yerleşmelere uğramıştır. M.Ö. 1000 yılında bu bölgeyi kapsayan Kuzeybatı Karadeniz Bölgesi, Homeros’ta “Pahplagonia” olarak belirlenmiştir. (Tuğlacı, Pars, 1984, Osmanlı Şehirleri, İstanbul: Milliyet Yayınları. s.307-309). Pahplagonia bölgesinde karşımıza çıkan mezar anıtları dışındaki buluntulardan, bu yörede Pers, Lidya, Helenistik, Roma, Bizans dönemlerinin kalıntıları görülür. Hacılar Obası’nda İnkaya mezarları; Konarı’da Kocatepe kaya mezarları; Akveren Yörük köyleri arasında Horozini kaya mezarları; Safranbolu’nun Gümüş Mahallesi doğusunda Büyük Göztepe; Ağsu Yukarı Çiftlikteki Keten, Moğol köyündeki Özenler ve Değirmenciler mezar tepeleri M.Ö. 1. bine ait anıt kalıntılarını benliğinde saklamaktadır.

(Sözen, M. 1976, Safranbolu Anıtları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, s.6-15.)

M.S. IX-XI. yüzyıllar arasında Safranbolu’ya egemen olan Bizanslılar buraya Theodoropolis adını vermişlerdir. (A.Cemal, 1932, Zonguldak ve Kastamonu, İstanbul, s.78). Bu ad, Türk döneminde değişikliğe uğrayarak Taraklıborlu haline dönüşmüştür. Anadolu Selçukluları ve Osmanlı devirlerinde bir süre Safranbolu’ya Taraklıborlu denilmişse de, yörede bol miktarda safran yetiştirilmesinden dolayı Safranbolu adını almıştır. 1100 yılında Danişment Beyliğinin kurucusu Ahmet Gazi Safranbolu’yu

Bizanslılardan almışsa da, 1227 yılında Bizanslılar Pahplagonia'yı tekrar ele geçirmişlerdir. (Yaman,T.,M. 1935, Kastamonu Tarihi, Kastamonu,s.76).

XI. yüzyılda Danişmentliler, XII. yüzyılda Selçuklular Safranbolu ve çevresine egemen olmuşlardır. (Sözen, M. 1976, Safranbolu Anıtları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, s.6-15). Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad, Emir Hüsametdin Çoban'ı Kastamonu, Safranbolu ve Eflani'yi fethetmekle görevlendirmiş ve bu üç merkez 1213 yılında Selçuklu sınırlarına katılmıştır. Son Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mes'ud bu toprakları 1294 'de Emir Şemşettin Yaman Candar'a iktâ olarak vermiş ve Yaman Candar Eflani'yi merkez yapmıştır. (Zonguldak İl Yıllığı, 1973, İstanbul).

Candaroğullarından Süleyman Paşa'nın oğlu İbrahim Bey Safranbolu'yu zaptetmiş ve Kastamonu'ya bağlamıştır. (Yaman,T.,M. 1935, Kastamonu Tarihi, Kastamonu,s.76). Süleyman Paşa Safranbolu'nun idaresini oğullarından Ali'ye bırakmıştır. (Zonguldak İl Yıllığı, 1973, İstanbul)

2.2.3. Osmanlı Dönemi

Yıldırım Bayezid (1389-1402), Candaroğullarına karşı yaptığı seferlerde Candaroğulları beyliğine bağlı Safranbolu, Ulus, Bartın ve civarını almıştır. 1395'de Yıldırım Bayezid, Safranbolu ve Bartın Çayı vadisin halkından bir kısmını İstanbul'a göndererek, orda da kurduğu İslam mahallesine yerleştirmiştir. (Zonguldak İl Yıllığı, 1973, İstanbul). Safranbolu Ankara Savaşı'ndan sonra 1402'de yine Candaroğullarının egemenliği altına girmiştir. (Sözen, M. 1976, Safranbolu Anıtları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, s.6-15).

Fatih Sultan Mehmet zamanında, 1460 yılında Safranbolu kesin olarak Osmanlı ülkesine katılmıştır. (Sözen, M. 1976, Safranbolu Anıtları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, s.6-15). Osmanlılar döneminde 1530 yılında kaza olarak Bolu'ya, 1841'de Kastamonu eyaleti Viranşehir'e, 1865'de Kastamonu Vilayetine, 1927'de

Zonguldak iline ve son olarak 1995’de ise Karabük İline bağılı ilçe olarak kalmıştır. (Gökoğlu, A. 1952, Paphlagonia).

Kentin ana yerleşim yerleri Çarşı, Kıranköy ve Bağlar olmak üzere üç kısımdan oluşur. Bağlar kısmında daha ziyade bağ evleri, konak ve köşkler yer alır. Hepsisi de oldukça büyük yapılardır.

Kıranköy kısmı halk arasında Hıristiyan Mahallesi olarak da isimlendirilmektedir. Bizanslılar döneminde Hıristiyanların yerleşme bölgesi olan Kıranköy’de bugün camiye çevrilmiş bir kilise ve kiliseye ait birkaç yapı vardır.

Çarşı, kentin daha çok tarihi eserlerinin bulunduğu kısımdır. Yayla yüzeyinden 70-80 m. Derinde, çanak biçiminde bir vadidir. Vadinin tabanı Gümüş ve Akçasu dereleriyle yarılmıştır.

Safranbolu, deniz ve karayolu sayesinde çevresiyle ilişki kurabilmekteydi. XVII. yüzyılda İstanbul-Bolu-Gerede-Kastamonu-Sinop kervan yolu üzerindeydi. Tarihi Cinci Hanı da bu amaçla yapılmıştır. Amasra, Safranbolu’nun en güvenli limanı durumundaydı; fakat yakınlığı sebebiyle deniz ulaşımı Bartın yoluyla yapılırdı. (Tuğlacı,Pars.(1984). Osmanlı Şehirleri. İstanbul: Milliyet Yayınları.s.307-309.)

3. BANİ KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA ve İMAR FAALİYETLERİ

Köprülü Mehmet Paşa (Rudnik 1575 ?- Edirne 31 Ekim 1661) sadrazam.

Aslen Arnavutluk’un Berat sancağına bağılı Rudnik köyündendir. Hanımı Ayşe Hatun o zamanlar Amasya’ya bağılı Köprü (daha sonra Vezirköprü) kasabasından olduğu ve Mehmet Paşa görevden azledildiği dönemleri burada geçirdiği için kendisine Köprülü denmiştir. Osmanlı tarihinde Köprülüler olarak bilinen vezirler ailesinin kurucusudur. Genç yaşta gittiği İstanbul’da saraya alındı ve matbah-ı amirede hassa aşçıları neferi oldu. 1628’de Veziriazam Hüsrev Paşa’nın maiyetine girerek hazinedarlığını yaptı. Aralıklı

alarak bazı voyvodalıklarda bulunduktan sonra mirahurken 1634'te Amasya sancakbeyliğine atandı. İstanbul'a dönünce ihtisap ağalığına tayin edildi. Sırasıyla tophane nazırlığı, sipahi ağalığı ve cebecibaşılık görevlerinde bulundu. IV. Murat'ın Bağdat seferine Çorum sancakbeyi olarak katıldı. Bu tarihlerde sadrazam olan Kemankeş Mustafa Paşa'ya bağlandı, rikab-ı hümayun kethüdalığı ve mirahurluk görevlerinde bulunduktan sonra 1643'te yeniden Amasya sancakbeyliğine gönderildi. Kara Mustafa Paşa'nın yerine sadrazam olan Semin Mehmet Paşa tarafından Trabzon valiliğine tayin edildi. Bu görevden alındıktan sonra 1647'de Şam eyaletinin mütesellimliğine getirildi. Bir süre sonra Karaman beylerbeyi oldu. Daha sonra Kudüs ve Trablusşam'da beylerbeyi olarak görev yaptı. Dostu ve hemşerisi olan mimarbaşı Kasım Ağa'nın Darüssaade ağası Süleyman Ağa'ya tavsiyesi üzerine 1651' kubbe veziri tayin edildi. Ancak kendisini rakip olarak gören Sadrazam Gürcü Mehmet Paşa tarafından Köstendil sancağı verilerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı, daha sonra da azledildi. Bazı küçük görevlerden sonra Köprü'de otururken, sadrazamlığa atanan İpşir Mustafa Paşa'yı İstanbul'a giderken Kütahya'da karşıladı ve Şubat 1655'te Trablusşam valiliğine getirildi. Ancak İpşir Mustafa Paşa'nın idamı üzerine görevden alındı. 1655'te Veziriazam Boynuyaralı Mehmed Paşa'nın daveti üzerine İstanbul'a geldi. Yeni veziriazamın başarılı olamaması, başkentte yaşanan güvensizlik ve Çanakkale Boğazı'ndaki Venedik ablukası gibi önemli nedenler saraya yakın çevreleri yeni bir veziriazam aramaya yöneltti. Turhan Valide Sultan'a Köprülü Mehmed Paşa'nın tavsiye edilmesi üzerine kendisiyle görüşülmesi kararlaştırıldı. Durumdan haberdar olan Boynuyaralı Mehmet Paşa Köprülü Mehmed Paşa'nın tavsiye ettirmek istediye de bu tayin gerçekleşmedi. Yaşı bir hayli ilerlemiş olan Köprülü Mehmet Paşa sarayda Turhan Sultan'la yaptığı görüşmede yönetimde bağımsızlık isteyerek atamalara karışılmamasını, hakkındaki şikâyetler soruşturulmadan görevden alınmamasını şart olarak ileri sürdü. Durumdan haberdar olan ulema ve bazı devlet ricalinin Köprülü'nün liyakati ve ehliyeti hususundaki itirazlarına rağmen bu şartların kabul edilmesi üzerine 15 Eylül 1656'da 78 yaşındayken kendisine mühr-i hümayun verildi ve Osmanlı Devleti için Köprülüler dönemi başladı.

Sadrazam olduktan sonra önemli görevlere güvendiği adamları yerleştirerek İstanbul'un kontrolünü tamamen eline alan Köprülü Mehmet Paşa'nın ilk icraatı Kadızadeliler hadisesi ile ilgilidir. IV.

Murat döneminden beri İstanbul'da Kadızade Mehmet Efendi ile Sivasî Şemsi Efendi halifesi Şeyh Abdülmecid taraftarları arasında bazı dini konularda tartışmalar olmaktaydı. Köprülü sadarete geçtikten kısa bir süre sonra Fatih Camii'nde toplanarak olay çıkarmak isteyen Kadızadelilere önce nasihat etti, ancak hadise yatışmayınca elebaşçılarını Kıbrıs'a sürdüdü. Daha sonra İstanbul'da düzen ve güvenliği sağlamaya çalışarak Bozcaada'yı Venediklilere teslim eden Abaza Ahmet Paşa'yı ve pek çok kimseyi hileyle kandıran Şeyh Salim'i idam ettirdi. Kaptanıderya Seydi Ahmed Paşa'nın azledilerek Bosna valiliğine atanmasını bahane eden sipahilerin Ocak 1657'de başlayan ayaklanması bastırıldı. Elebaşçıları öldürüldü. İstanbul karış karış aranarak zorbalar, asiler, serseriler yakalanarak cezalandırıldı; bir kısmı idam edildi. Birkaç ay süren bu asayiş operasyonunda 4000'e yakın kışı ortadan kaldırıldı. Diğer taraftan Eflak voyvodası Konstantin'i isyana teşvik eden bir mektubu ele geçirilen Rum patriği III. Partenios Parmakkapı'da asıldı.

İstanbul'da asayışı sağladıktan sonra Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alan Venedik donanmasına karşı başarı kazandı. Boğazı ablukadan kurtararak Venediklilerin elindeki Bozcaada ve Limni'yi geri aldı. Haziran 1658'de Erdel (Transilvanya) seferine çıkarak burayı itaat altına aldı. Sadarete kendisine rakip gördüğü Girit fatihi Deli Hüseyin Paşa'yı aynı yılın sonunda öldürttü. Anadolu'da büyük bir isyan hareketi başlatan Abaza Hasan Paşa ve etrafındaki asi valiler Şubat 1659'da Köprülünün üzerlerine gönderdiği Murtaza Paşa'nın bir tertibiyle Halep'te öldürüldü. Anadolu'ya gönderdiği Boşnak İsmail Paşa marifetiyle de isyancı olarak nitelenen yüzlerce insan ortadan kaldırıldı. Bu sayede Köprülünün Devlet genelinde otoritesi iyice yerleşti.

Köprülü Mehmet Paşa devletin dış politikasında da hiçbir zaman taviz vermedi. Sert ve şiddetli icraatını Fransız elçileri ile ilişkilerinde ve Fransa'ya karşı takip ettiği siyasette de gösterdi. Fransız elçisi M. de la Haye'nin mutad olan hediyeyi göndermemesi ve Fransızların sürekli olarak Girit'te Osmanlılara karşı Venediklilerle birlikte savaşa girmesi üzerine sert bir tavır takındı. Bu

arada Girit'ten Fransız elçisine gönderilen şifreli mektubu adamları vasıtasıyla ele geçirdi. Ancak Fransız elçisi ile oğlu bu şifreli mektubu açıklamadılar. Bunun üzerine Fransa ile ilişkiler kesilme noktasına geldi. Köprülü zaman zaman payitahta gelen yabancı elçilerle bizzat görüşerek ilişkilerin gidişatını tayin etti.

Köprülü Mehmet Paşa 5 yıl 1 ay 15 günlük sadareten sonra 83 yaşında Edirne'de vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Divanyolu'nda yaptırmış olduğu kütüphanenin yanındaki türbesine defnedildi. Vefatından önce padişaha "Rahat olmak isterseniz sadaret makamını oğlum Fazıl Ahmed Paşa'ya veriniz" şeklinde tavsiye de bulundu. Bunun üzerine Fazıl Ahmed Paşa önce İstanbul'a sonra Edirne'ye çağrıldı.

Köprülü Mehmet Paşa devlet teşkilatının çok karışık olduğu bir dönemde sadrazamlık yapmış, imparatorluğun içte ve dışta pek çok tehditle karşılaştığı bu hassas dönemde en azından asayişî sağlayarak devletin işleyişine bir düzen getirmiştir. Bu yüzyılda, kendisinden önce bu kadar uzun süre sadarete kalan başka bir vezire rastlamak mümkün değildir. Bazı tarihçiler Köprülü Mehmet Paşa'nın kendisine rakip olabilecek kimseleri, özellikle Girit fatihi Deli Hüseyin Paşa'yı birer bahaneyle öldürtmesini tenkit ederek onu zalim ve kan dökücü şeklinde vasıflandırmışlardır. Buna karşılık o dönemde devletin içinde bulunduğu karışıklık düşünüldüğünde ve sadareti döneminde yaptığı hizmetler dikkate alındığında şiddetli tavırlarını mazur görmek gerektiğini ifade edenler de vardır. Birinci vezirlere sadrazam denilmesi Köprülü Mehmet Paşa ile başlar. (Yaşam ve Yapıtlarıyla, Osmanlılar Ansiklopedisi. C.2 (1999). İstanbul: YKY.s160-162.)

Köprülü Mehmet Paşa'nın pek çok yerde hayır eserleri vardır. Söz gelimi İstanbul Çemberlitaş'ta bir külliye, Bozcaada'da cami, mescit, mektep ve dükkânlar, yeldeğirmenleri; Yanova'da cami, mektep ve dükkanlar; Körös nehri üzerinde değirmen; Rudnik'te cami ve mektep; Turhal'da han; Vezirköprü'de çeşme ve namazgah ile Safranbolu'da cami; Lefke'de Kara Oğlan-Beli denilen yerde cami, mektep, han; Şam eyaletinde Cısr Şugur'da cami, mescit, mektep, han; Gümüş-Hacı köyünde cami, mektep, han; Bolu sancağında Taraklı kasabasında cami ve mektep yaptırmış ve bunlar için, Limni'de Yanova, Köprü, Osmancık, Merzifon, Akhisar,

Bilecik ve daha bazı yerlerde mülk köylerini, bütün resimleri ve hasılatı ile vakfetmiştir. (Yaşam ve Yapıtlarıyla, Osmanlılar Ansiklopedisi. C.2 (1999). İstanbul: YKY.s160-162, Ahmet Vefa Çobanoğlu: 1994, Köprülüler, Dünden Bugüne İslam Ansiklopedisi, İstanbul, C.5 89-90.)

Bunlardan başka Erdel'de Arad kasabasında bir cami, Vezirköprü'de su yolu, Hendek ile Sapanca arasında uzun bir köprü yaptırdığını, Hakimhanı ve Antalya'da evkafı bulunduğunu biliyoruz (Gökbilgin,Tayyip.(1967). "Köprülüler".İslam Ansiklopedisi VI. İstanbul: Milli Eğitim Basın Evi. s.892-908.)

Ayrıca İstanbul Tavukpazarı'nda Vezir Han'ın yanında bir dar'ül-hadis yaptırmıştır.(Sakaoğlu, Necdet,1999, Köprülü Mehmet Paşa, Yaşam ve Yapıtlarıyla, Osmanlılar Ansiklopedisi. C.II s.93).

Bu arada Bolu'da bir köprü yaptırmış, yağmurlu zamanlarda geçilmez bir hal olan Bolu'dan İstanbul'a uzanan dağ yollarını da kaldırım taşı döşetmiştir. Eşi Ayşe Hatun da Vezirköprü, Çarşamba ve Safranbolu'da çeşmeler, hamamlar, hanlar, medreseler, namazgâhlar, cami ve mescit yaptırmış kadın banidir. (Yaşam ve Yapıtlarıyla, Osmanlılar Ansiklopedisi. C.2 (1999). İstanbul: YKY.s160-162).

4. KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA KÜLLİYESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

İslamiyet'in ilk yıllarında cami, tek başına çok işlevli yapı olarak değerlendirilmiştir. Dinsel, siyasal, ekonomik ve kültürel merkez ve yerleşmenin odak noktasıdır. Zamanla örgütleşmenin gelişmesiyle tek yapıda birleşen değişik işlevler için ayrı ayrı yapı tasarımları gerekmiştir. Külliye düzenlemesi de gereksinimler sonucu doğmuştur. Külliyelerin merkezinde genelde cami yer alır ve öteki yapılar cami çevresine yerleştirilir. 14.yüzyıldan sonra Anadolu Türk mimarisinde külliye yapımı yaygınlaşmıştır. Sultan ve devletin ileri gelenleri tarafından kurulan külliyelerin işleyebilmeleri için devlet arazileri ve kuran kişilerin özel gelirleri vakıf olarak

bağlanırdı. Bir sosyal hizmet olarak külliye kavramının temelinde halka parasız hizmet ilkesi vardır. (Akşin, 2009, s.278).

Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi Karabük iline bağlı Safranbolu ilçesinde, bugünkü eski çarşı olarak adlandırılan bölgede; Çeşme Mahallesi Cebeci, Kunduracılar ve Eczacı Mehmet Hidayet Derman sokakları arasındadır. Cami; medrese(), kütüphane, çeşme, abdest alma mekânı, güneş saati() ve tuvaletlerden oluşan bir külliye içinde yer almaktadır.(). Külliye'ye bitişik bir de Yemeniciler Arastası bulunmaktadır. Safranbolu ilçe merkezinden eski çarşı olarak adlandırılan bölgeye ulaşım kolaydır. Safranbolu engebelik bölgede kurulduğundan yapı topluluğu, nispeten düz alan olan çarşı bölgesinde inşa edilmiştir.

4.1. Çevre ile Olan İlişkisi

Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi kışlık ya da çarşı bölgesi olarak nitelendirilen alanda inşa edilmiştir. Kışlık yerleşimi, aynı zamanda çarşı bölgesidir ve ilçenin en yüksek yeridir. Eskiden kalenin bulunduğu yerdir. Günümüzde kaleden eser kalmamış, Kent Tarihi Müzesi ve İzzet Mehmet Paşa tarafından yaptırılan Saat Kulesi gibi anıtsal yapılar yer alır. İlçenin çoğunluğu ticari bölge olan kışlık bölgesinde yaşar. Halk ve ticaretin burada fazla olduğu için yılın sekiz ayı çarşı bölgesi canlıdır. Birçok yapıyı burada görürüz. Camiler, konaklama yapıları, su mimarisi, arastalar v.b.()

İlçe 1975 yılında sit alanı ilan edilip 17 Aralık 1994 yılında Unesco tarafından “Dünya Miras Listesi”ne alındıktan sonra, ilçede restorasyon çalışmaları hızlanmıştır. (). Restorasyon çalışmalarından sonra ilçede bazı yapılar ışıklandırılmıştır. (). Külliyeinin etrafı zamanla konaklar, hamamlar, pansiyonlar ve diğer arastalar ile çevrelenmiştir.(). Külliyeeye yakın diğer tarihi yapılar 1645 yılında yapılan Cinci Han'ı, sadrazam İzzet Mehmet Paşa tarafından 1796 yılında yapılan İzzet Mehmet Paşa camii, 1779 yılında yapılan Kazdağlı camisidir. (). Caminin etrafı yoğun bir yapılaşmayla çevrelenmiştir. Bir zamanlar var olup günümüze gelemeyen medrese ile cami, arasta, çeşme ve muvakkıthanesi ile daha kapsamlı bir külliye dokusu oluşturuyordu.

4.2. Dönem Kaynakları ve Günümüz Yayınları

4.2.1. Dönem Kaynakları

4.2.1.1. Kitabeler

Cami üzerinde yapım tarihini gösteren herhangi bir kitabe ya da belge yoktur. Yapı, bazı araştırmacılar tarafından 1658-61 yıllarına tarihlendirilmektedir. (Durukan, Aynur, Safranbolu'da Ahşap Tavanlı Camiler, I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu, (4-6 Mayıs 1999) TTK. Yayınları (Ankara 2003), 49; Tunçözgür, Ünsal: a.g.e.,85.) Bazı araştırmacılar ise yapıyı; Köprülü Mehmet Paşa Cami Vakfı'nın mühründe görülen H. 1072 / M. 1661-62 tarihinden hareketle, 1661-62 yılına veya daha öncesine tarihlemektedir. (Aslanapa, Oktay: Osmanlı Devri Türk Mimarisi, (İstanbul, 1986), 357; Gökoğlu, Ahmet: Paphlagonia, (Kastamonu, 1952), 247; Kılavuz, Çağatay, 1997 Safranbolu'nun Beş Büyük Camisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 6). Camide bugün inşa ya da onarıma ait bir kitabe mevcut değildir. Ancak son cemaat yerinde giriş kapısı üzerinde sonradan yerleştirilmiş bir kitabe yer almaktadır. ().

Kitabenin Arapça Metni:

ان الصلوة كانت على المومنين كتابا موقوتا

Kitabenin Transkripsiyonu :

İnnes'salate kânet ale'l mü'minine kitaben mevkuta

Kitabenin Türkçe Anlamı :

“Şüphesiz ki namaz müminlere belirli vakitlerde kılınmak üzere farz kılınmıştır.
(Abdullah Aydın: Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali (1960, İstanbul), Nisa 103,96.)

Camide kitabe olmamasına rağmen yapının içinde yer aldığı külliyyede bulunan kütüphane, çeşme ve abdest alma mekânında kitabeler yer almaktadır. Bu kitabeler:

Cami avlusunda bulunan kütüphanenin giriş kapısı üzerindeki kitabe ():

Kitabenin Arapça Metni:

بو وقفی کوپریلی ذاده محمد پاشا مر حومگ
اولوب بویاد قیلدی جمله احلی بلدی احیه
یا پلدی جا معینین یانینه برده کتب خانه
بقاده روحی پاکن رحمته غرق ایلیه مولا
طنین اندازدر حرساعتگ رقاسی کردون
بو یرلرده نظیرین کورمشدر زیتنی دنیا
مجوحر ساعت آسا باق کریمی یادی تاریحینی
بنا اولدی نه علی بو موقتخانه والا
کتبه محمد ریفات

Kitabenin Transkripsiyonu:

Bu vakfı Köprülü zade Mehmet Paşa merhumun
Olup bünyad kıldı cümle ehli beldeyi ihya
Yapıldı camisinin yanına bir de kütüphane
Bekada ruh-i pakın rahmete gark eyleye Mevla
Tanin endazdır her saatin rakkası gurdüne
Bu yerlerde nazirin görmemiştir dide -i dünya
Mücevher saat asa bak Kerimi yazdı tarihini
Bina oldu ne ala bu muvakıthane-i vala
Ketebehu Mehmet Rıfat

(H.1274)

Kitabenin Türkçe Anlamı:

Bu vakfı Merhum Köprülü Mehmet Paşa olup
Orada yaşayan herkesi faydalandırdı.

Caminin yanına bir de kütüphane yapıldı.

Öteki dünyada Allah temiz ruhunu esirgesin.

Her saat çalar.

Örneğini bu yerlerde (hiçbir)kimse görmemiştir.

Mücevher değerinde olan bu saatin tarihini Kerimi yazdı.

Bu yüce muvakıthane ne büyük yapı oldu.

Bunu Mehmet Rıfat yazdı.

(M.1857)

Caminin abdest alma mekânının kitabesi ()

Kitabenin Arapça

كوپرىلى صدرى اعظمك چشمه سنگ تعميرنى
مصطفى راشده توفيق ايلدتى رب الغذى
چون احاله ايلمشلىر ايلسون تاريخنى
دوع ادوپ التون قلم له يازه يم خيراتنى

Metni:

Kitabenin Transkripsiyonu :

Köprülü sadr-ı azamin çeşmesinin tamirini

Mustafa Raşide tevfik eyledi rabbi gani

Çün ihale eylemişler eylesün tarihini

Dua edüp altun kalemle yazayım hayratını

Kitabenin Türkçe Anlamı:

Sadrazam Köprülü ' nün çeşmesinin tamirini

Allah Mustafa Raşidi ' ye nasib etti.

Çünkü tarihini yazması için uygun görmüşler

Dua edip altın kalemle hayırlarını yazayım.

Abdest alma mekânının doğu duvarına bitişik çeşmenin kitabesi ().

وزیر عالی شان مر حوم و معفور کوپرولی زاده
اودر بانع خیرت مر قدی انور بحشت اولسون
خرابه بادی اولمشدو شادروان هم صوی
مسبب قلدی خق حمدا دلیلی کیم او ذات اولسون
او خیر الناس سر طوبی علی افاسی اید میشدی
قیل یمجزدل نعر تعرکر خیر عا قبت السون
محمد اغا دشان ویوده واران شهرپو
بو جاری ایتی با شتان چشمی شا دروان حیات اولسون
بیوردو لذتان لش شاربین خق نوری یاز تاریخ
مجدد چشمه یاپدی بونده اب ایچ حایت اولسن

۱۱۲۸

Kitabenin Transkripsiyonu:

Vezir-i alişan merhum ve mağfur Köprülüzade ,

Odur bani-i hayrat markadi enver-i bihişt olsun.
Haraba badi olmuştu şadırvan hem suyu,
Müsebbib kıldı hak hemden delili kim o zat olsun.
O hayrun- nasu Sertobi Ali ifası etmişdi,
Kıl yemcizidil nuru tarikir hayr akibeti olsun
Mehmet Ağa zişan voyvada-i Viranşehir pür,
Bu cari etti baştan çeşme şadırvanı hayat olsun.
Buyurdu lezzetan liş -şaribin hak niri yaz tarih,
Mücedded çeşme yaptı bunda ab iç hayat olsun

(H. 1128)

Kitabenin Türkçe Anlamı:

Büyük şanlı vezir merhum ve bağışlanmış Köprülü-zade,
Odur bu hayırların sahibi, yattığın yer en nurlu cennet olsun.
Harap olmuştu bu şadırvanın suyu,
Sebeup kıldı Allah, tüm delillerin sahibi o kişi olsun.
O hayırlı kişi ki Sertopi Ali Ağa'nın gayretiyle,
Çeşmenin yenilenmesi sağlandı, afiyet olsun.
Viranşehir voyvodası şanlı Mehmet Ağa,
Yeniden yaptı çeşmeyi çeşme hayat şadırvanı olsun.
Lezzetli içeceğin yazı tarihini hak nuru söyledi,
Çeşme yeniden yapıldı buradan su iç afiyet olsun

(M. 1661)

4.2.1.2. Vakfiye:

Köprülü Mehmet Paşa Külliyesinin Vakfiye'si yoktur.

4.2.1.3. Seyahatname

İbni Batuta, Tam Metin Seyahatname:

Bu şehrin sultanı Şah Beğ'dir. Anadolu'nun orta ölçüdeki hükümdarlarından olup yakışıklı ve iyi huylu bir kimsedir. Fakat fazla cömert değildir. Cuma namazını burada eda ederek bir zâviyeye indik. Orada hatip ve fakih Şemseddin-i Dimaşkî ile görüştüüm. Bu zat, uzun senelerden beri bu şehirde yerleşmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştur. Adı geçen Sultanın hem hatibi hem de hocası olup, yanında hatırı sayılır, sözü dinlenir. Bir gün zaviyede yanımıza gelerek sultanın dahi bizi ziyarete geleceğini haber vermişti. Bundan dolayı kendisine teşekkür ettim, hükümdarı kapıda karşılayarak selâmladım. Bizimle birlikte oturdu ve bana sıhhatimi, ne zaman geldiğimi, zamanın hükümdarlarından kimlerle görüştüğümü sordu. Sorduklarının hepsini cevaplandırdım. Yanımızda bir saat kaldıktan sonra ayrıldı. Bana eğerli bir at ile bir kat elbise gönderdi.

Buradan Borlu [Safranbolu] 'ya hareket ettik. Burası bir tepe üzerinde kurulmuş küçük bir kasabadır. Tepenin eteklerinde hendek, dağın zirvesinde ise bir kale vardır. Orada güzel bir medreseye indik. Bizimle beraber bulunan hacmin müderris ve talebelerle tanışıklığı vardı. Onlarla birlikte derslere devam ediyor ve her haliyle Hanefî mezhebinden olan talebeler arasında bulunuyordu. Bu beldenin emîri biraz sonra zikredeceğimiz Kastamonu sultanı Süleyman Paçişâh'ın oğlu Ali Beğ'dir. Bizi davet ettiği için kaleye çıkararak kendisi ile görüştük. Bize çok yakın ilgi gösterdi, ikramlarda ve ihsanlarda bulundu. Hal ve hatırımı, nereleri gezip gördüğümü sordu. Bunlara cevap verdim. Beni yanma oturttu. Şehrin kadısı ile meşhur kâtiplerden el-Iiac Alâaddin Muhammed de huzurda bulunuyordu. Yemek getirildi, karnımızı doyurduk. Güzel sesli hafızlar Kur-an'ı Kerîm okudular.

4.4.2. Günümüz Yayınları

Yapının baniliği üstlenen Köprülü Mehmet Paşa hakkında bilgi edinmek için, Refik, (2001). Köprülüler. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları; Buz, Ayhan. (2009). Sokullu'dan Damat Ferit'e Osmanlı Sadrazamları. İstanbul: Neden Kitap Yayınevi; Duman, Mahmut.(2006). "Köprülü Mehmed Paşa Hayatı, Şahsiyeti ve Faaliyetleri". Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi; Gökbilgin,Tayyip.(1967). "Köprülüler".İslam Ansiklopedisi VI. İstanbul: Milli Eğitim Basın Evi; Kartal, Yasemin.(2004). İstanbul'da Etkin Bir Bani Ailesi, Köprülüler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara; gibi yayınlardan yararlanılmıştır. Ayrıca Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi'ne ilişkin olarak, Akozan, F. (1969). "Türk Külliyesi", Vakıflar Dergisi; Eryüksel, Erenç. (2005). Safranbolu Şehrinde 17.-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara; Özdil, Meral.(1980)."Safranbolu'da Türk Devri Yapıları",Yayımlanmamış Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, gibi yayınlardan yararlanılmıştır.

4.3. Mimarı

Külliyenin mimarı belli değildir. İstanbul'dan gelen mimarlar tarafından yapıldığını düşünmekteyiz.

4.4. Geçirdiği Değişiklikler ve Bugünkü Durumu

Caminin H. 1128 / M. 1715 tarihinde Viranşehir Valisi Mehmet Ağa tarafından onartıldığı ileri sürülmektedir. Ancak onarım mahiyeti hakkında bilgi verilmemektedir. Bu onarımın dışında yapı, 1970 ve 1995 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından iki kez restore edilmiştir. (Aksoy, M.,Kuş, Aytekin. (1999). Müze Kent Safranbolu. Safranbolu: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını). Aytekin Kuş'tan öğrendiğimize göre, son cemaat yerinin soğuk hava koşullarından dolayı 1970 yılında

yapılan restorasyonda kapatılmış ve caminin kubbesinde bulunan toprak kaldırılmıştır. 1995 yılında yapılan restorasyonda ise caminin duvarları mermer taklidi boyanmış, vaaz kürsüsü ve mahfil yenilenmiş, cami içerisine kalorifer tesisatı döşenmiştir. Yapı, bugün iyi durumda ve ibadete açıktır. Ayrıca Yemeniciler Arastası Kültür Bakanlığı'nın 1982 yılındaki restorasyon çalışmasından sonra arasta bugün iyi durumda ve hizmete açıktır.()

4.5. Malzeme - Teknik

Yapıda malzeme olarak taş, tuğla, mermer, ahşap ve metal kullanılmıştır. Süsleme malzemesi olarak boya tercih edilmiştir.

Ahşap: Minber, vaaz kürsüsü, mahfil, mahfili taşıyan ayaklar, ibadet mekânına giriş kapısı ve pencere pervazlarında karşımıza çıkmaktadır.

Mermer: Mihrap nişini doğu ve batıdan sınırlayan sütuncelerde ve nişin üzerinde yer alan silmelerde kullanılmıştır.

Metal: Kapı tokmakları, pencere kollarında ve camekanda demir, minberde ve minarede külahların üzerinde bulunan alemlerde pirinç, minarede yer alan külahta ise kurşun kullanılmıştır. Kapı tokmakları, pencere kolları, minber ve minare külahların üzerinde bulunan pirinç alemler döküm tekniğiyle; camekanlar ise dövme demirlerle yapılmıştır.

Taş: Yapıda düzgün ve düzgün olmayan kesme taş ile moloz taş kullanılmıştır. Kesme taş, cephelerin köşelerinde, son cemaat yerindeki kemerlerin üzerinde, minarede, mihrap nişi ve çevresini üç yönden çevreleyen bölümde görülmektedir. Düzgün olmayan kesme taş caminin duvarlarında; moloz taş kubbe kasnağında kullanılmıştır. Duvarlarda bağlayıcı malzeme olarak çimento harcı kullanılmıştır. Taşların arasındaki derzler kalınlaştırılarak taşlar çerçevelenmiş, böylece bir çeşit kasetleme tekniği harçla uygulanmıştır.

Tuğla: Cephelerde, taşların arasında düzensiz olarak ve saçaklarda kullanılmıştır. Ayrıca, saçaklarda yatay olarak yerleştirilen tuğlaların köşelerinin dışa taşkın olarak yerleştirilmesiyle, cepheleri yatay olarak bölen çift sıra kirpi saçaklar oluşturulmuştur. (Eryüksel, Erenğül, Safranbolu Şehrinde 17.-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri (Yayınlanmamış Master Tezi), Gazi Üniveristesi, Ankara, 2005)

4.5.6. Süsleme

Yapıda, farklı malzeme ve teknikle yapılmış geometrik, bitkisel, nesneli, mimari elemanlar ve yazı olmak üzere beş farklı süsleme türü ile karşılaşmaktadır. Ahşap üzerine geçme ve oyma tekniğinde süslemelerin yer aldığı yapıda; ayrıca mermer, taş ve sıva üzerine boya ile kalemışı tekniğinde süslemeler de görülmektedir.

Geometrik bezemeler, minber ve vaaz kürsüsünde, beden duvarlarında, kubbe kasnağında ve pencere çevrelerinde; bitkisel bezemeler, mihrapta, kubbeye geçiş elemanlarında, kubbede ve kubbe göbeğinde görülmektedir. Nesneli bezeme, mihrap nişini üç yönden çevreleyen bordürde ve güney duvarda eksendeki üçüncü ve dördüncü pencerelerin arasında görülmektedir. Mimari öğeler, mihrap nişini üç yönden kuşatan bordürde; yazı ise, son cemaat yeri giriş kapısı üzerinde, mihrabın kitabelik ve taç kısmında, minbere girişin üzerinde, tromplarda ve kubbe eteğinde kullanılmıştır. (Eryüksel, Erenğül, Safranbolu Şehrinde 17.-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri (Yayınlanmamış Master Tezi), Gazi Üniveristesi, Ankara, 2005)

5. GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILAR

5.1. CAMİ

5.1.1. Konumu

Cami bugün Eski Çarşı ya da Kışlık Bölgesi olarak bilinen bölgededir. Yapı, Safranbolu Çeşme Mahallesi, Mehmet Hidayet Derman Sokak, Numara 23'te bulunmaktadır.

5.1.2. Plan ve Kesit

Kuzey- Güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlı olan yapı dıştan 24.50 x 20.00 m. ölçülerindedir. Cami, güneyde ibadet mekânı, bunun kuzeyindeki son cemaat yeri ve kuzeybatı cepheye bitişik minare olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Kare planlı ibadet mekânının üzeri onikigen kasnak üzerine oturan ve tromplarla geçilen kubbe ile örtülüdür. İbadet mekânının kuzeyinde; eksendeki giriş kapısının doğu ve batısında birer pencere vardır. İçte giriş kapısının iki yanındaki merdivenlerle çıkılan mahfil görülmektedir. Mekânın doğu ve batısında simetrik dört pencere vardır. Güney duvarında eksende içe taşkın mihrap, mihrabın doğu ve batısında simetrik ikişer pencere bulunmaktadır. Mihrabın batısındaki pencerelerin arasında minber, doğusundaki pencereler arasında ise vaaz kürsüsü yer almaktadır. Son cemaat yeri altı sütun ile konsollara atılan kemerlerle beş bölüme ayrılarak, bölümlerin üzeri basık beşik tonozlarla örtülmüştür. Doğusu ve batısı kapalı olan son cemaat yerinin orta bölümü diğerlerine göre daha dar tutulmuştur. Caminin kuzeybatı köşesinde minaresi bulunmaktadır. ()

5.1.3. Cepheler

Külliyenin avlusuna, doğu yönde çarşıda, batı yönde ise arastadan olmak üzere iki girişten ulaşılmaktadır. Külliye avlusu hem yapıları hem de bu girişlerle çarşı ve arastayı birbirine bağlamaktadır.

Yapının kuzey cephesi yatay çift sıralı üç kirpi saçakla üç bölüme ayrılmıştır. Birinci kısmı beş bölümlü son cemaat yeri; ikinci kısmı ekseninde sivri kemerli bir pencerenin yer aldığı beden duvarı, üçüncü kısmı ise üç sivri kemerli pencere ile üç payandanın yer aldığı onikigen kasnak oluşturmaktadır. Cephe kasnağa oturan kubbe ve alemle sonlanmaktadır. Ayrıca, cephenin batısında duvara bitişik kare kaideli, tek şerefeli minare yer almaktadır. Minare kaidesinin ortasında, basık kemerli giriş kapısı görülmektedir.

Son cemaat yeri ikisi duvarla bağlantılı, dördü serbest altı sütun üzerine atılan sivri kemerlerle dışa açılmaktadır. () Bölümlerin üzeri basık beşik tonozlarla örtülmüştür. Son cemaat yerinin orta bölümü diğerlerine göre daha dar ve alçak tutulmuştur. Son cemaat yerinin önü 1970 yılında yapılan restorasyonda, soğuk hava koşulları nedeniyle camekânla kapatılmıştır. (Eryüksel, Erengül, Safranbolu Şehrinde 17.-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri (Yayınlanmamış Master Tezi), Gazi Üniveritesi, Ankara, 2005)

Aynı şekilde düzenlenen doğu ve batı cephesi de yatay çift sıralı iki kirpi saçakla iki bölüme ayrılmıştır. Cephelerde üç sıra pencere düzenlemesi görülmektedir Birinci sırada yuvarlak kemerli çökertme alınlıklı, dikdörtgen dört pencere, ikinci sırada alt sıradaki pencerelerle aynı doğrultuda düzenlenmiş yuvarlak kemerli dört pencere, üçüncü sırada ise yuvarlak kemerli bir pencere bulunmaktadır, ikinci bölümde ise kasnakta ekseninde sivri kemerli bir pencere ile köşelerde ikişer payanda yer almaktadır. Cepheler kubbe ve alemle sonlanmaktadır. Doğü cephenin ve batı cephenin kuzeyinde

daha alçak olan ve sonradan kapatılan son cemaat yeri görülmektedir. (Son cemaat yerinin doğu ve batı yan cephelerinde kullanılan taşların yapıda kullanılan genel malzemeden farklı olması nedeniyle caminin orijinal planında son cemaat yerinin yanlarının açık olarak düzenlenmiş olduğu düşünülmektedir.) Ayrıca, batı cephenin kuzeyinde, duvara bitişik kare kaideli, onikigen gövdeli ve tek şerefeli minare yer almaktadır. Minarenin kare kaidesi kademeli iki silmeyle sonlanmaktadır. Kaideden sonra köşeler pahlanarak pabuçluğa geçilmektedir. Pabuçluk kademeli iki silme sonlanmaktadır. Bunların üzerinde kare kaideye oturan dışa taşkın büyük ve kalın bir bilezikten sonra gövde yukarı doğru incelmektedir. Bunun üzerindeki diğer bir bilezikle onikigen gövdeye geçilmektedir. Onikigen gövde de üstede bir bilezikle sonlanmaktadır. Bileziğin üzerinde dışa taşkın yuvarlak hatlı şerefe altı ve şerefe yer almaktadır. Tek şerefeli minarenin daha ince olan petek bölümü de onikigen olmasıyla gövde ile benzerlik göstermektedir. Minare konik bir külah ve alemle sonlanmaktadır.

Güney cephe yatay çift sıra iki kirpi saçakla iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümün altında basık kemerli yedi dükkân ile bunların üzerinde dört sıra pencere düzenlemesi dikkati çekmektedir. Birinci sırada dükkânların çatılarının alt kısımlarını kapattığı yuvarlak kemerli çökertme alınlıklı dört dikdörtgen pencere eksenin doğu ve batısına ikişerli olarak yerleştirilmiştir. İkinci sırada da alttakilerle aynı eksende yuvarlak kemerli dört pencere vardır. Üçüncü sırada eksende diğerlerinden daha büyük, yuvarlak kemerli bir pencere görülmektedir. Dördüncü sırada ise üçüncü sıradaki pencere ile aynı doğrultuda yerleştirilmiş fakat daha küçük, yuvarlak kemerli bir pencere yer almaktadır. İkinci bölümde ise onikigen kasnağın cephelerine dönüşümlü olarak yerleştirilmiş sivri kemerli üç pencere ile iki yanda ve ortada olmak üzere üç payanda vardır. Cephe kubbe ve alemle sonlanmaktadır.

1970 ve 1995 yıllarında yapılan onarımlar sırasında çoğu kuş evinin sıvanarak kapatıldığı ve çok az örneğinin kubbenin oturduğu kasnakta görüldüğü söylenebilir. Bugün sadece kasnağın güney cephesinde küçük bir kuş evi görülmektedir. (Örcün BARIŞTA: “Safranbolu’dan Kuşevleri”, I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu, (4-6 Mayıs 1999) TTK. Yayınları, (Ankara 2003), s. 90.)

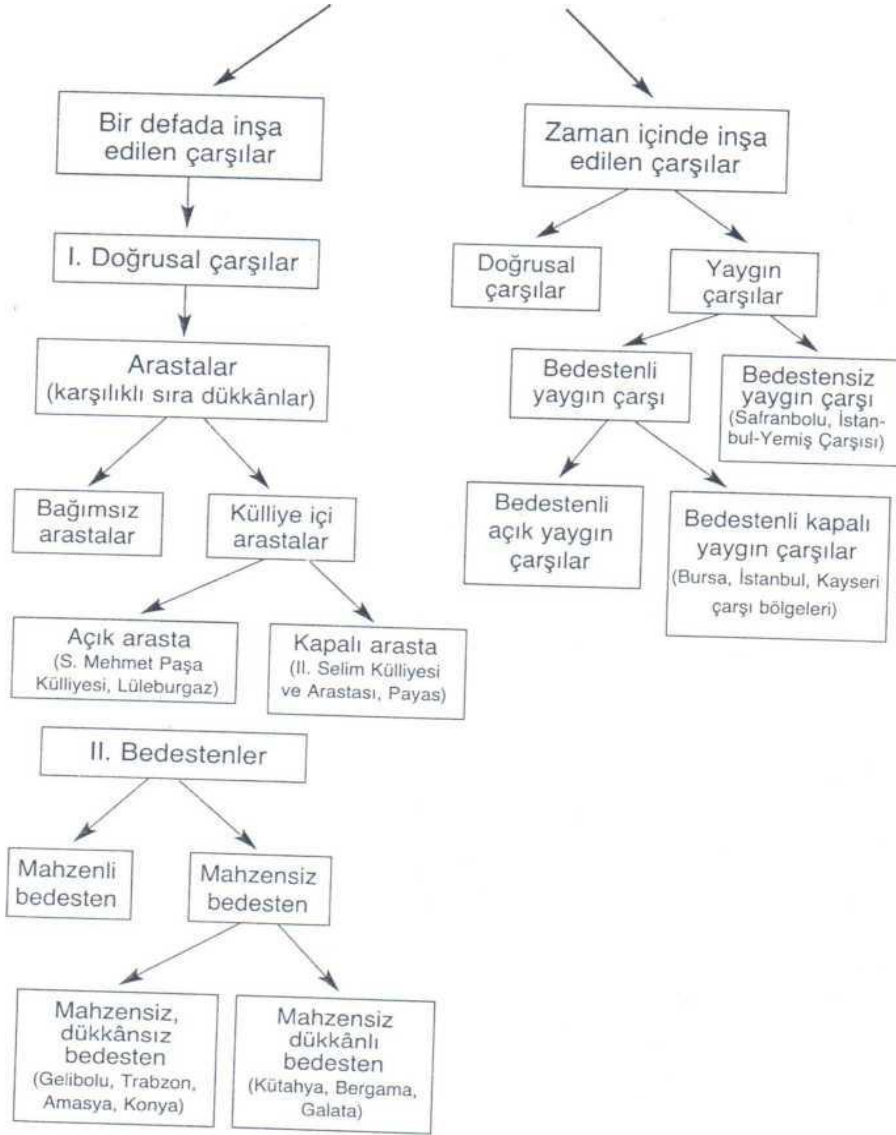
5.2. Arasta

5.2.1. Konumu

Arasta bugün Cami ile aynı mevkide, Çeşme Mahallesi; Cebeci, Kunduracılar ve Mehmet Hidayet Derman Sokakları arasında camiye bitişik şekilde yer alır. ().

Ticaret merkezi, 16.-19.yüzyıl döneminde Osmanlı kent sistemi içinde toplumsal ve ekonomik ilişkilerdeki değişimleri en çok hisseden yerlerden biri arasında yer alır. Bu dönemde kentin ekonomik ağırlığı, zanaattan ticaret etkinliklerine kayar. Hammer'ın *Osmanlı Tarihi*'nde, "Pazar", meydan ile ayırımında şekillenir. Meydan büyük, Pazar ise küçük bir alandır. Mal alıp satmak isteyenlerin, satma ve alma işlemlerini daha uyumlu yapma gayreti ve bir yerde birleşmeleri pazarı doğurur. Pazarın kapalı hali çarşıdır. Kentin önemli gurubu olan esnaf, zanaatkâr ve tüccar, çarşıda kümelenir. Aynı meslekle uğraşanların oluşturduğu kümelere Arasta denir. (Özdeş, Gündüz, 1998, Türk Çarşıları, Ankara, s.107-118).

Osmanlı dünyasında çarşı yapılarının gruplandırılması

Çarşı yapılarının gruplandırılması (O.Ceylan, “Geleneksel Türk Osmanlı Çarşılarının Oluşumu”, s. 107-166’dan özetlenerek).

5.2.2. Plan

Köprülü Mehmet Paşa Camisine bitişik olan çarşı yanaşık nizamda 48 ahşap dükkândan oluşmaktadır. Yemeni denilen ayakkabının yapıldığı eski lonca çarşısıdır. Arastanın Cebeci Sokağına ve Köprülü Mehmet Paşa Camii ile Arasta Arkası Sokağı birleştirilen mahalle (Dua Mahalline) açılan iki kapısı mevcuttur. Çarşıda bulunan 48 adet dükkân; dış duvara bitişik ve yan yana sıralı çevre dükkânlarıyla ortada sırt sırta vermiş çift sıra dükkânlardan ibarettir. () Ortada dükkân sıraları esnaf kahvesiyle nihayete ermekte, çarşının su ihtiyacı ise kahve duvarına bitişik bir meydan çeşmesinden karşılanmaktadır. (Yılmaz, Enver, 1987, Safranbolu Arasta Onarımı, Röleve ve Restorasyon dergisi, s.181-186)

Taban ve tavanları ahşap olan dükkânlar tek gözlüdür. Arazinin topografyasına uygun olarak dükkânların girişleri birbirinden farklı katlarda tertip edilmiştir. Bu kot düzenlemesi çatıya ve saçaklara da aksetmiş, çarşıya yeknesak olmayan hareketli bir görünüm kazandırmıştır. Hemen her dükkânın taban döşemesinin altı depo olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık 0.90 m. yükseklikleri olan bu depoların havalandırılması toprak künk borularla temin edilmekte, depoya iniş ise dükkân içindeki tahta bir kapak vasıtasıyla sağlanmaktadır. (Yılmaz, Enver, 1987, Safranbolu Arasta Onarımı, Röleve ve Restorasyon dergisi, s.181-186)

5.3. Çeşme

5.3.1. Konumu

Eser, Çeşme Mahallesi Yukarı Çarşı Sokak da Köprülü Camii'ne bitişiktir. H. 1072 / M. 1661 yılında Köprülü Mehmet Paşa Camii ile birlikte yapıldığı düşünülmektedir. Banisi

Köprülü Mehmet Paşa'dır.(Ertürk, B, Esra, 2005 Safranbolu'da Osmanlı Su Mimarisi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Yayınlanmamış Doktora Tezi)

5.3.2. Plan ve Kesit

Çeşme kitabesinden anlaşıldığı üzere Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış, daha sonra Viranşehir Voyvodası Mehmet Ağa tarafından H.1128 (M. 1715) tarihinde Sertopi Ali Ağa'ya tamir ettirilmiştir. (Gökoğlu,1952, 415- 416; Acar 2002: 5-6). Çeşmenin üzeri yakın zaman önce beyaz boya ile boyanmıştır.

Köprülü Mehmet Paşa Camii'nin duvarı üzerine konumlanmış, sivri kemerli, tek cepheli bir çeşmedir. Kemerin aynalık kısmına beş satırlık kitabe taşı yerleştirilmiştir. Çeşmenin üst kısmında yüzeyden çok az çıkıntı yapan saçak bulunur. Çeşmede iki borudan halen su akmaktadır. Önünde bir yalak vardır. (),

6. GÜNÜMÜZE GELMEYEN YAPILAR

6.1. MEDRESE

Anadolu Türk mimarisinde 14. yüzyıldan önce geliştirilen medrese tipleri daha sonra da uygulamaya devam etmiştir. Medrese mimarisinde temel değişiklik, örtü sisteminde kubbenin kullanılmasıyla Osmanlı Mimarisinde olmuştur. Medrese yapımının niceliksel çoğalması yanı sıra sultan ve devlet ileri gelenlerinin yaptırdıkları külliyeleer, medrese yapımının değişik koşullarda biçimlenmesine neden olmuştur. Ayrıca kentleşme olgusunun yeni koşulları, medreselerin 14. yüzyıldan öteye, özellikle Osmanlı yönetimi sırasında, yeni medrese plan şemaları geliştirmiştir (Akşin, 2009, s.335).

“Yapının batısında bulunan ahşap medrese, 20. yüzyılın başında artık kullanılmayacak duruma geldiğinden yıkılmıştır”.(Ünsal Tunçözgür: a.g.e., 85; Esin Kahya: “Safranbolu’da Belli Başlı Kurumların Yapılanması”, 1. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu, (4-6 Mayıs 1999) TTK. Yayınları, (Ankara 2003), s. 49). (levha)

Ömer Türkoğlu’nun 1869 tarihli 1. Kastamonu Vilayeti Salnamesi’nde Köprülü Mehmet Paşa Medresesinde 50 öğrencinin okuduğundan söz edilmektedir.

7. KÜLLİYEYE SONRADAN EKLENEN YAPILAR

7.1. MUVAKKITHANE / KÜTÜPHANE

Avlunun batısında yer alan kütüphanenin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabeden yapının H. 1274 / M. 1863 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapı iki yanda dikdörtgen bölüm ile bunların ortasında dikdörtgen girişten oluşmaktadır. Yapının ön cephesindeki kademeli düzenlemenin aksine arka kısmı tamamen düz bir duvardan ibarettir. Yan mekânlarda üçer dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Aynalı kemerli giriş kapısının üzerinde dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Kütüphanenin beden duvarları üç sıra kirpi saçakla sonlandırılmış, kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. (). (Eryüksel, Eregül, Safranbolu Şehrinde 17.-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri (yayımlanmamış Master Tezi), Gazi Üniveritesi, Ankara, 2005)

7.2 Abdest Alma Mekanı

Avlunun kuzeyine yerleştirilmiş olan abdest alma mekânı dördü serbest ikisi yan duvarlarla bağlantılı altı sütun arasına atılmış yuvarlak kemerlerle oluşturulmuştur. Abdest alma mekânında kaş kemer formunda yapılmış on sağır kemer içerisine musluklar yerleştirilmiştir. Bu mekânın üzeri kiremit kaplı eğimli çatı ile örtülmüştür (Eryüksel, Erengül, Safranbolu Şehrinde 17.-19. Yüzyıl Osmanlı Camileri (yayımlanmamış Master Tezi), Gazi Üniveritesi, Ankara, 2005) ()

Abdest alma mekânının revağında dört kuşevi bulunmaktadır. Bu evler moloz taş duvara tuğla geçirerek yapılmıştır. (Örcün BARIŞTA: “Safranbolu’dan Kuşevleri”, I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu, (4-6 Mayıs 1999) TTK. Yayınları, (Ankara 2003), s. 90.

7.3.Güneş Saati

Avlunun hemen ortasında yer alan güneş saati kesme taştan yapılmış bir kaide üzerinde oturan 15 x 62 cm. ebadındaki mermer levhaya işlenmiştir. Saat, sabah 06:40 ile akşam 17:20 arasındaki vakitleri bildirmektedir. Eserin tarihi ve ustası hakkında herhangi bir kitabesi yoktur.(Nurettin ÇAM: Osmanlı Güneş Saatleri, Ankara, 1990, s.156)

Osmanlı dönemine ait 95 adet güneş saatinden birisidir. Tarihi güneş saati mermer levhanın üzerinde bulunan üçgen şeklindeki madeni bir plakanın gölgesi ve plakanın merkez teşkil ettiği eşit açılara haiz çok sayıdaki çizgi ile zamanı tayin etmektedir. Mermer levha üzerindeki çizgilerin her birinin arası 10’ar dakikalık zaman dilimini göstermektedir. (<http://www.karabukkulturturizm.gov.tr>) ()

7.4. Hela

8. KARŞILAŞTIRMA

Cami; en yakın örneklerini Safranbolu merkezde ve Osmanlının diğere şehirlerinde sıklıkla karşımıza çıkan tek kubbeli plan tipindedir. İlçe merkezindeki 4 cami 17.ve 19.yüzyıl tarihleri arasında yapılmıştır. Bu camilerden İzzet Mehmet Paşa, Dağdelen ve Kazdağlı Camilerinin kitabe yazıtları bulunurken, Köprülü Mehmet Paşa camisinde kitabe yazıtı yoktur. Köprülü Mehmet Paşa tarafından gönderilen el yazması kurandan 1661/ 1662 yılında ibadete açıldığı anlaşılmaktadır.

Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi Arastası plan olarak Samsun Vezirköprü arastasına benzer. Aynı baninin çağdaş dönemi yapılarıdır. Vezirköprü de kareli orta kısım bedesten olarak kullanılmışken, Safranbolu da arasta olarak kullanılmıştır.

9. SONUÇ

Köprülü Mehmet Paşa gibi 17. Yüzyıl'a damgasını vuran devlet adamının eseri olması, Safranbolu gibi taşra bir kentin sarayla yakından bağlantısından dolayı ve saray çevresinden bir baninin şehri geliştirmesine güzel bir örnek olması, medrese yapıları dışındaki diğere yapıların günümüze ulaşarak kullanılabilir olmasının son derece önemli olması, külliye camisi ilçenin ulu camisi ve arastasının da ilçenin en önemli ticaret alanının olması bakımından önemlidir. Ayrıca Safranbolu'nun 17 Aralık 1994 yılında Unesco tarafından Dünya Miras Listesine alınarak ilçedeki bir çok tarihi yapının

restorasyon çalışmaları hız kazanmıştır. Osmanlı sanatına ve tarihine duyduğum ilgi sebebiyle tez konumu Safranbolu ve Köprölü Mehmet Paşa Külliyesi üzerine yapmış bulunuyorum.

10. KAYNAKÇA

Abdulkadirođlu, A. , Özsoy. Ü.(1998).Safranbolu Vakfiyeleri. Ankara: Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfiyeleri Yayını.

Aksoy, M., Kuş,A. (1999).Müze Kent Safranbolu.Safranbolu: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını.s 9-10,14-16.

Altınay, A.Refik. (2001). Köprölüler.İstanbul:Tarih Vakfi Yayınları.

Anonim. (1984).Zonguldak: C.10,s.7709-7827. Milli Kütüphane Yayınları.

Anonim. (1999).Karabük İl Yıllığı

Anonim. “t.y”.Köprülü Cami.

Anonim. “t.y”.Karabük ve İlçeleri.Safranbolu: T.C. Karabük Valiliđi İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Aslanapa,Oktay.(1986). Osmanlı Devri Mimarisi.İstanbul.s.356-357.

Barlas,Uğuro1.(2004). Safranbolu Kültür Tarihi Araştırmaları. İstanbul: Hilmi Barlas Eğitim Vakfi Yayını.

Batuta,İbni.(1993). Tam Metin Seyahatname.İstanbul: C.1-2.s.218-219.

Biçer,Tuncer.(1971). Safranbolu Camileri. Yayımlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi ,D.T.C.F.

Buz,Ayhan.(2009). Sokullu’dan Damat Ferit’e Osmanlı Sadrazamları.İstanbul:Neden Kitap Yayınevi.s.121-123.

Cezar, Mustafa.(1985). Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi.İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayın No: 9

Duman, Mahmut.(2006). “Köprülü Mehmed Paşa Hayatı, Şahsiyeti ve Faaliyetleri”. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi.

Erengül,Eryüksel.(2005). Safranbolu Şehrinde 17.-19.yüzyıl Osmanlı Camileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniveritesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erten,M.C.(1968). Ünlü Camilerimiz.İstanbul: Saadet Yayınları.s.20-21.

Freiherr,Von.(1967). Köprülü Mehmet Paşa.İstanbul: Bakış Yayını.s.361-363.

Godwin,Godfrey.(1971). A History Of Ottoman Architecture.London.

Gökbilgin,Tayyip.(1967). “Köprülüler”.İslam Ansiklopedisi VI. İstanbul: Milli Eğitim Basın Evi. s.892-908.

Günay,Reha.(1981). Geleneksel Türk Evleri ve Oluşumu.Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları :456, Kültür Eserleri Dizisi: 8.

Kartal, Yasemin.(2004). İstanbul’da Etkin Bir Bani Ailesi, Köprülüler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Nayır,Zeynep.(1975). Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmed Külliyesi ve Sonrası (1609-1690). İstanbul:

Özdeş,Gündüz.(1998). Türk Çarşıları.Ankara: Tepe Yayınları. S.107-118.

Öznil,Meral.(1980). Safranbolu'da Türk Devri Yapıları.Yayımlanmamış Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Sakaoğlu,Necdet.(1994). "Köprölüler, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi". C: 4.s.91-95.

Tahir,Sezen.(2006). Osmanlı Yer Adları. Ankara: T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No:21.s.437.

Tuğlacı,Pars.(1984). Osmanlı Şehirleri. İstanbul: Milliyet Yayınları.s.307-309.

Ünsan,Tunçözgür.(1999). Dünu ve Bugünü İle Safranbolu. Safranbolu:

Yaşam ve Yapılarıyla, Osmanlılar Ansiklopedisi. C.2 (1999). İstanbul: YKY.s160-162.

Yazıcıoğlu,Hulusi.(1998). Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar. Safranbolu: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayınları, Yayın: 4.s.55-87, 128-129.

Yazıcıoğlu,Hulusi.(2001). Küçük Osmanlı'nın Öyküsü.Safranbolu Tarihi. İstanbul: Şa-Ta Türkiyat Yayınları.s.13-31, 263-277.

Yılmaz,Enver.(1987). "Safranbolu Arastası Onarımı".Röleve ve Restorasyon Dergisi, 6.sayı.s.181-186.

EK KAYNAKÇA

Başar,Zeki.(1977). Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları: 491.s.39-45.

Cinozoğlu,H. A.(2010). Safranbolu'da Eski Bir Güneş Saati. İstanbul: Heyamda Yayınları.

Cunet,Urtal.(1891).

Eldem,H.S. "t.y." Türk Mimari Eserleri. İstanbul: Binbirdirek Matbaacılık Sanayi A.Ş. Yayınları. (bu eser kuruluşunun 30. Yılında Yapı Kredi Bankasının bir kültür hizmetidir).

Erzi,İhsan.(1987). Camilerimiz Ansiklopedisi. İstanbul: Tercüman Yayınları.

Günay,Reha.(1998). Tradition Of The Turkish House And Safranbolu Houses. İstanbul: Yapı Endüstri Merkez Yayınları.

Mehmet,M . A.(1989). Romen Vekayetnamelerine Göre Köprülü Sadrazamlar ve Bazı Olaylar. İstanbul: Beşinci Milletler Arası Türkolojisi Kongresi, İstanbul, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler III. Türk Tarihi. C. 2

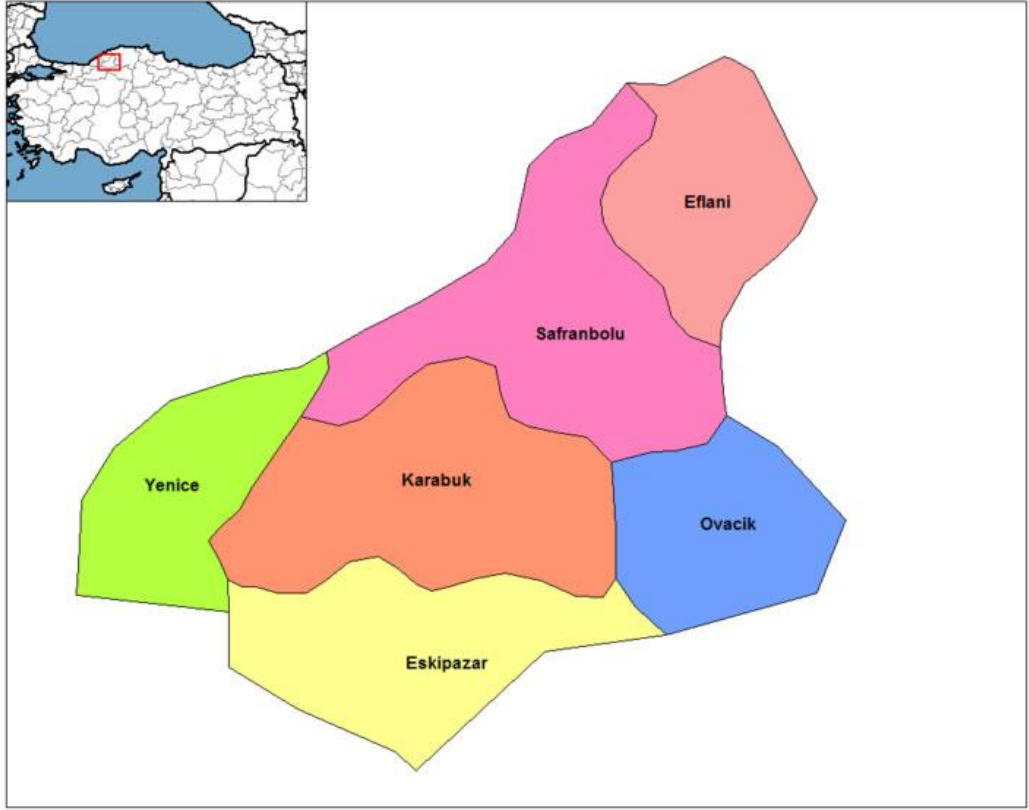
Morton,K.-Küçükerman.Ö.(2010). Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genişletilmiş 1. Baskı

Yazıcıoğlu,H.-Al,M.(1982). Safranbolu: Karabük.s.101-106.

LEVHALAR

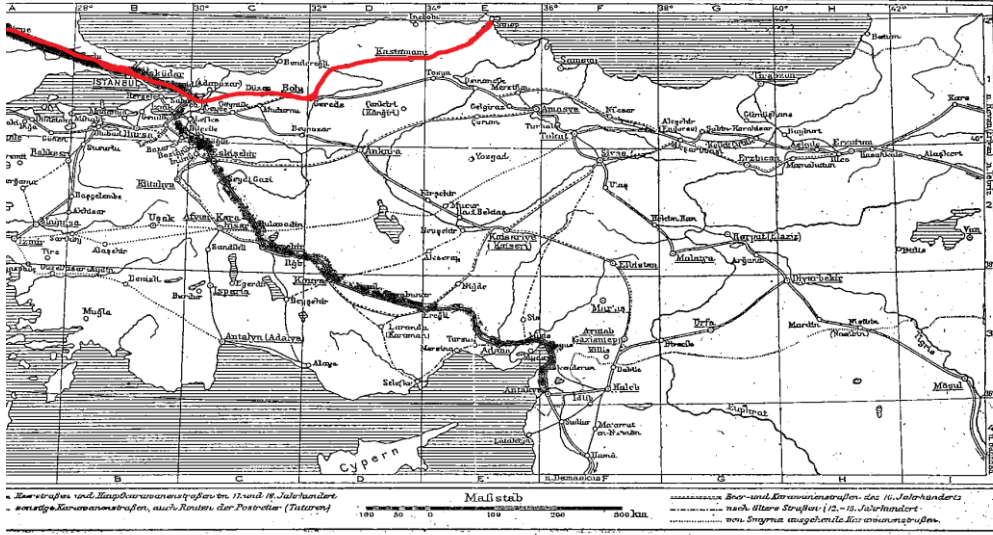
Levha 1: Karabük il sınırı (<http://www.turkiye-rehberi.net>)

Levha 2: Karabük ve ilçeleri (<http://www.geziharitam.com>)

Levha 3: Paphlagonia Bölgesi (<http://www.bible-history.com>)

İstanbul-Sinop Hattı Kervan Yolu Haritası (1958, F. TAESCHNER)

LEV. 5

Levha 4: 1958 F.TAESCHNER , İstanbul- Sinop Hattı Kervan Yolu Harita

Paksoy, 2011

Levha 5: Bölgede Yetiştirilen Safran Bitkisinin Heykeli

Paksoy, 2013

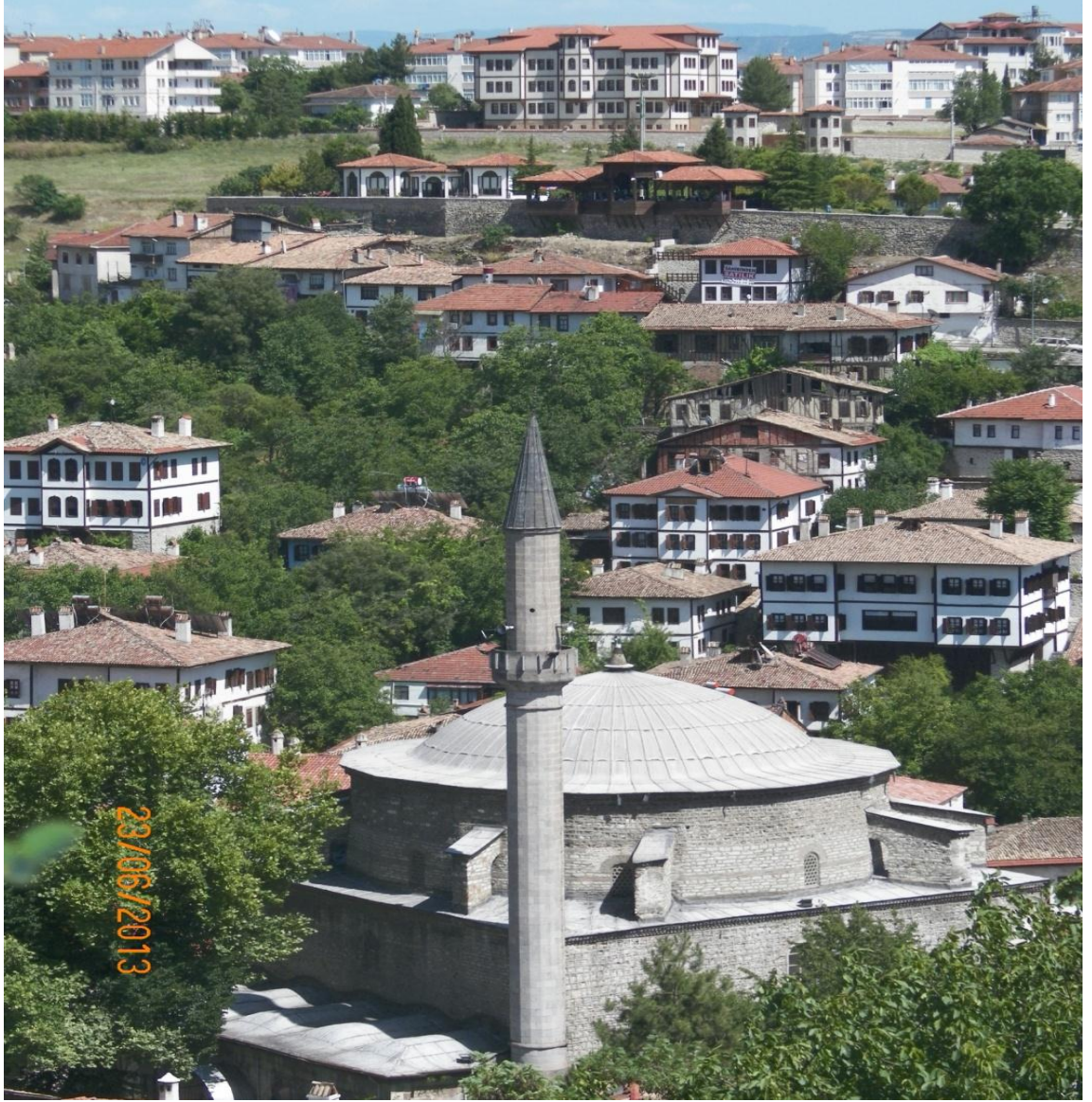
Levha 6: Şehrin Genel Görüntüsünden Bir Kesit

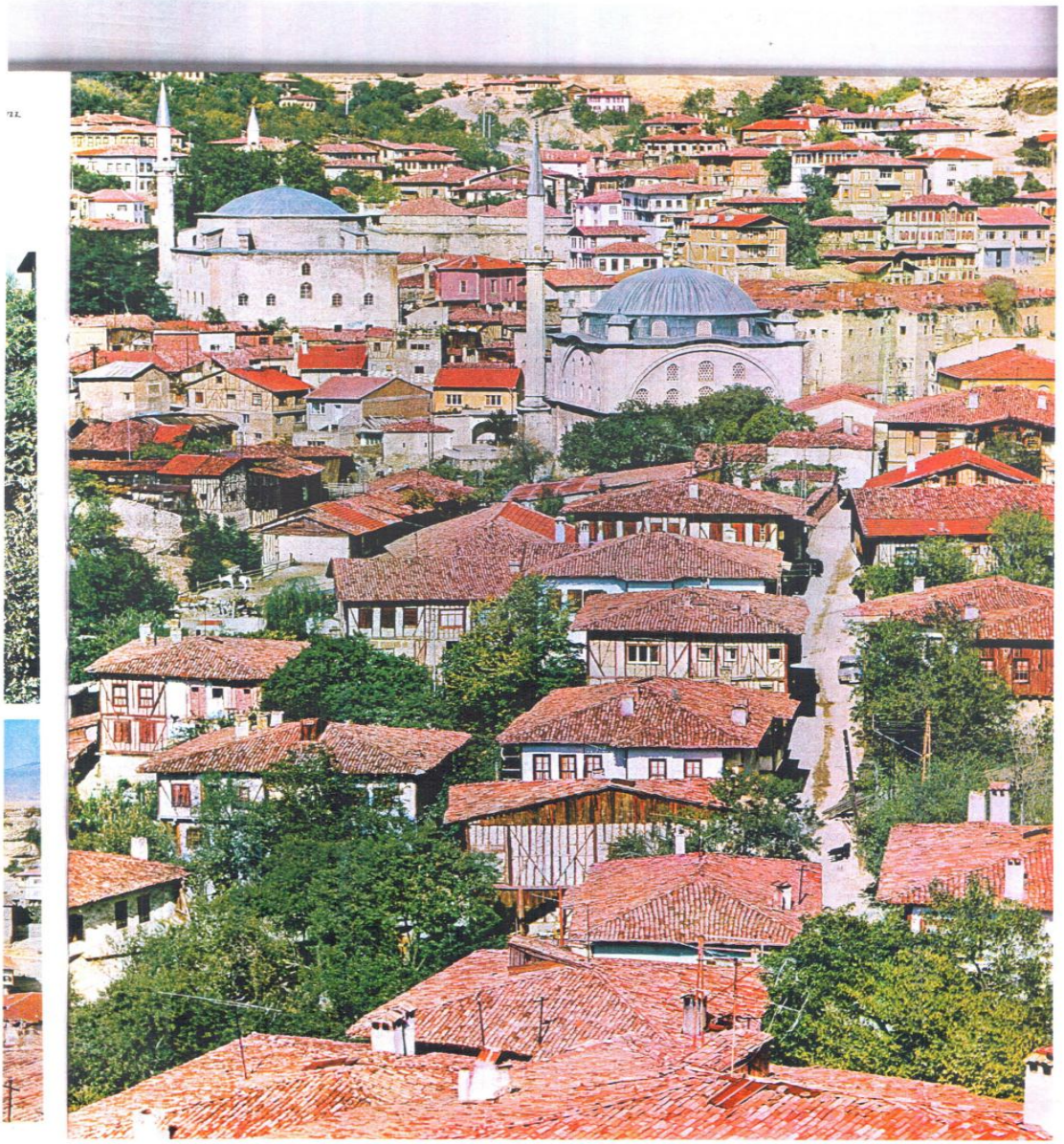
Levha 7: Osmanlı Döneminde Üç Bölgeye Ayrılan Yerleşim Haritası

Levha 8: T.C.Safranbolu Kaymakamlığı 2004-2008 Restorasyon alışmaları Arşivi

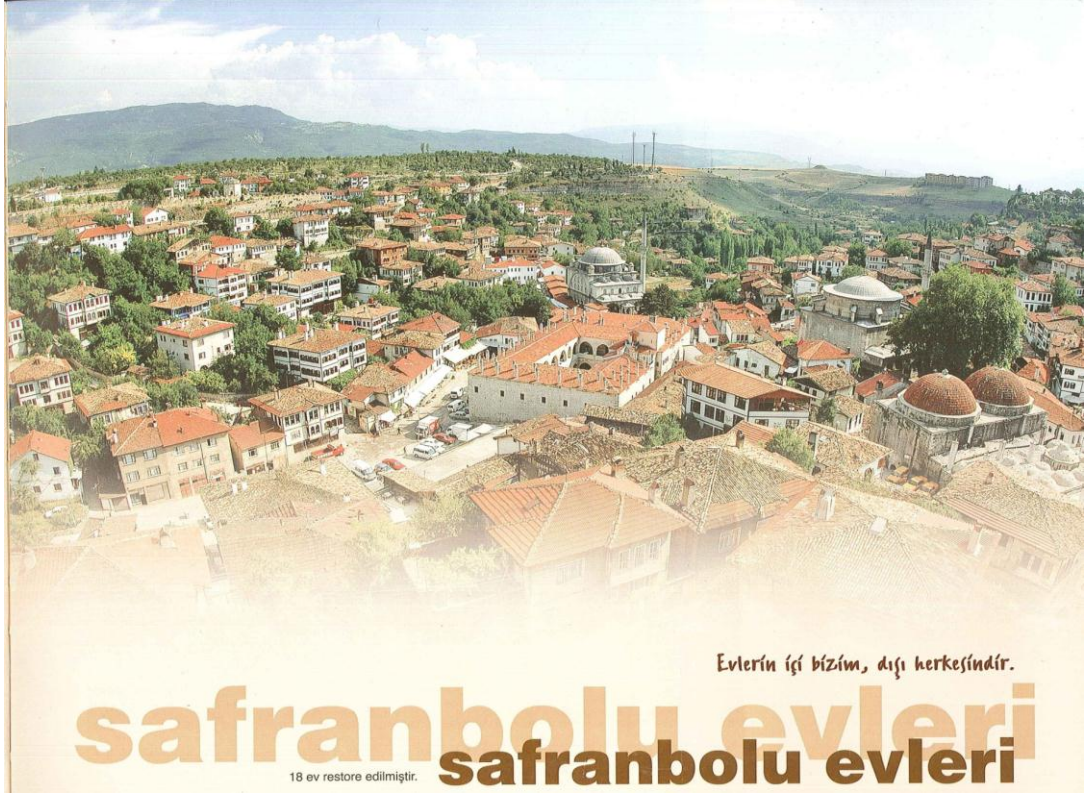
Levha 9 : (Paksoy ,2013) Camiden genel görünüm

Levha 10: T.C.Safranbolu Kaymakamlığı 2004-2008 Restorasyon Çalışmaları Arşivi

Levha 11 : (Paksoy,2013) Minareden Şehrin Genel Görünümü

Levha 12: T.C.Safranbolu Kaymakamlığı 2004-2008 Restorasyon Çalışmaları Arşivi

Levha 13: T.C.Safranbolu Kaymakamlığı 2004-2008 Restorasyon Çalışmaları Arşivi

Levha 14: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını Dergisi,1999

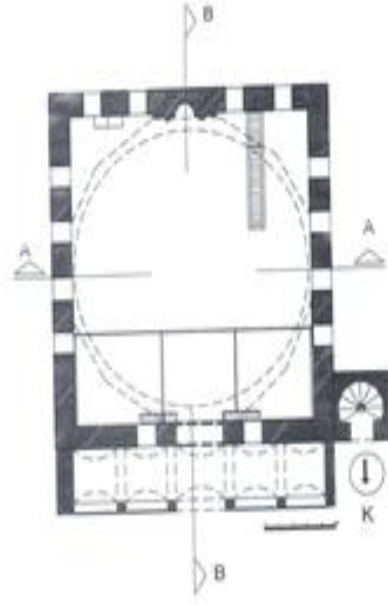

Levha 15: Paksoy, 2013, minareden ilçenin tarihi dokusu

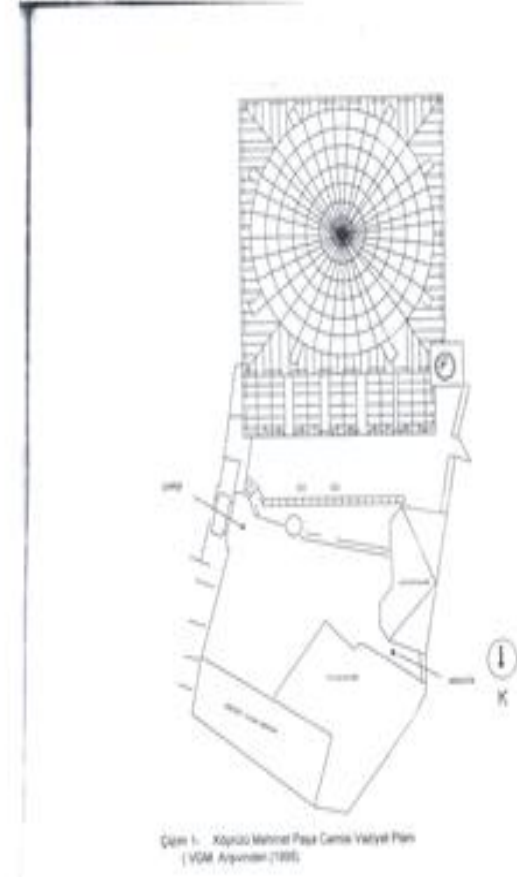
Levha 16 : KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA (1575- 1661)

(<http://tr.wikipedia.org>)

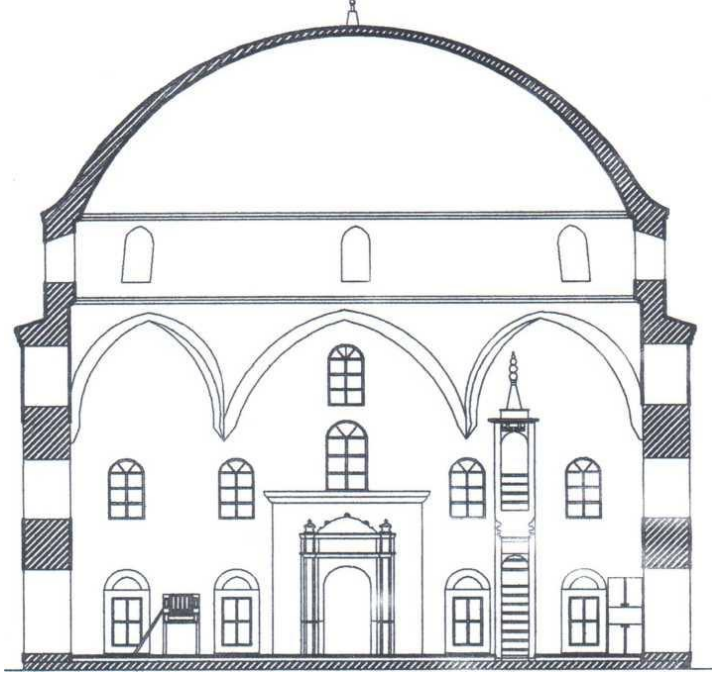
Çorum 2-Köprüsü Mehmet Paşa Camii
(VGM. Arşivinden,1995)

Levha 17: Caminin Planı (VGM Arşivinden 1995)

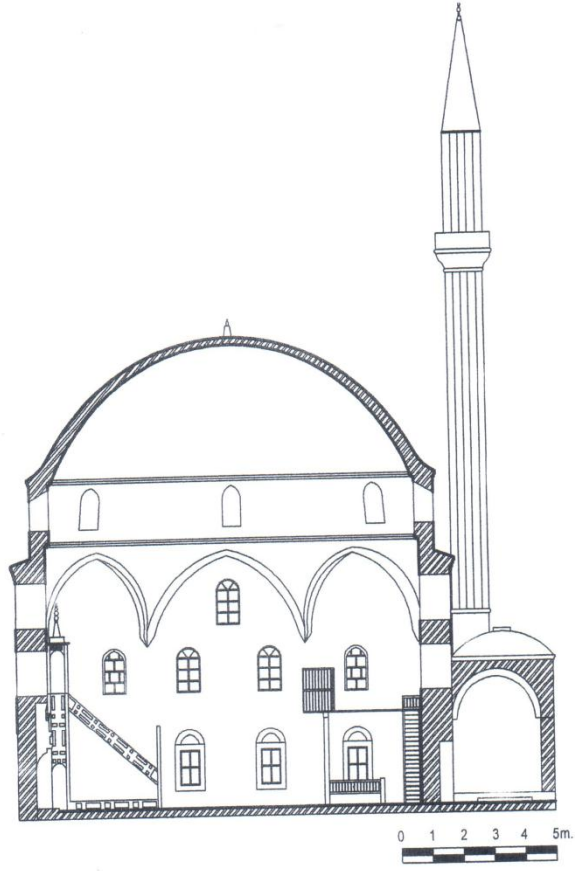

Levha 18: Külliye'nin vaziyet Planı, Çatı Seviyesinden Görünümü

(VGM Arşivinden 1995)

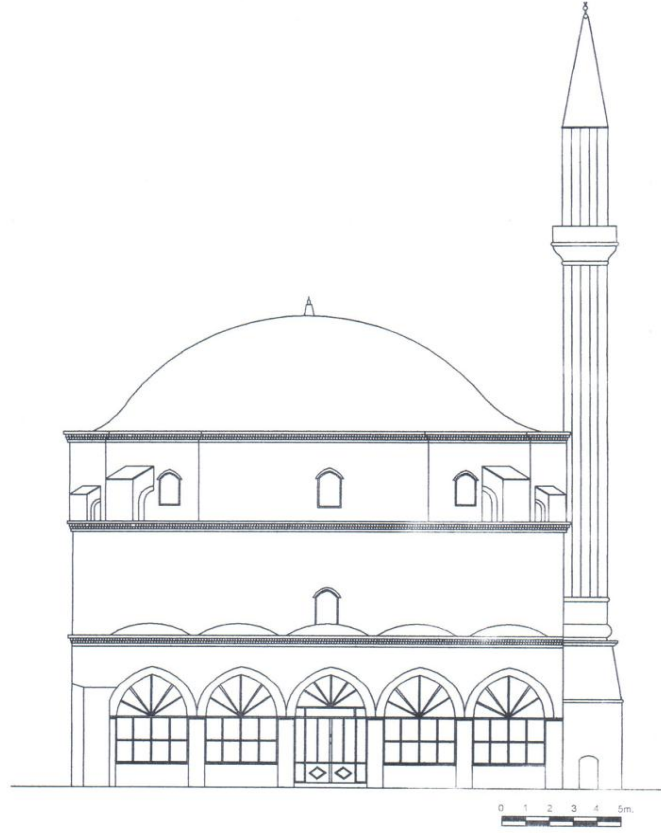

Levha 19 : Çizim 3- Köprülü Mehmet Paşa Camisi A-A Kesiti (VGM. Arşivinden (1995)

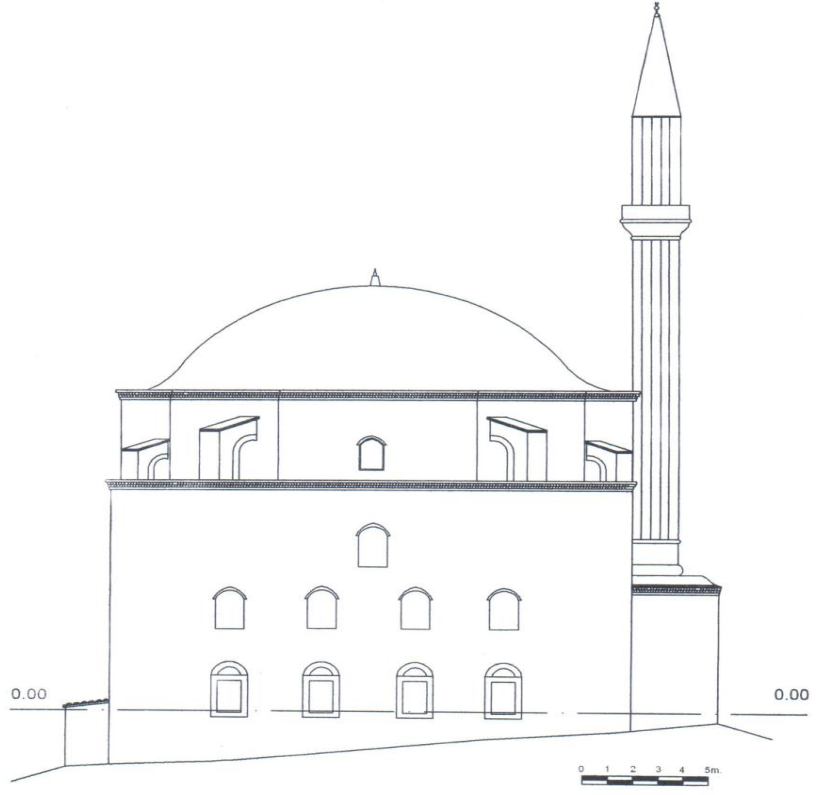
Çizim 4- Köprülü Mehmet Paşa Camisi B-B Kesiti
(VGM. Arşivinden (1995))

Levha 20: Köprülü Mehmet Paşa Camisi B-B Kesiti (VGM Arşivinden (1995))

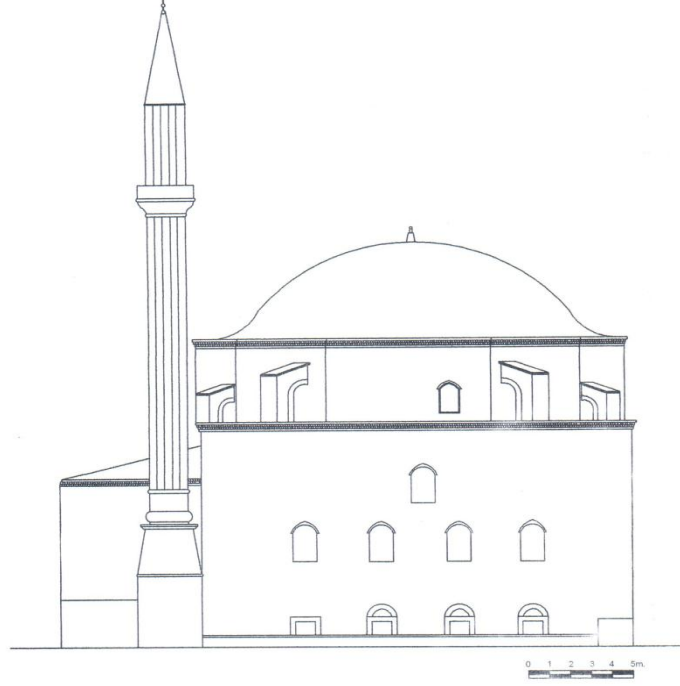
Çizim 5- Köprülü Mehmet Paşa Camisi Kuzey Cephesi
(VGM. Arşivinden (1995))

Levha 21: Köprülü Mehmet Paşa Camisi Kuzey Cephesi (VGM Arşivinden (1995))

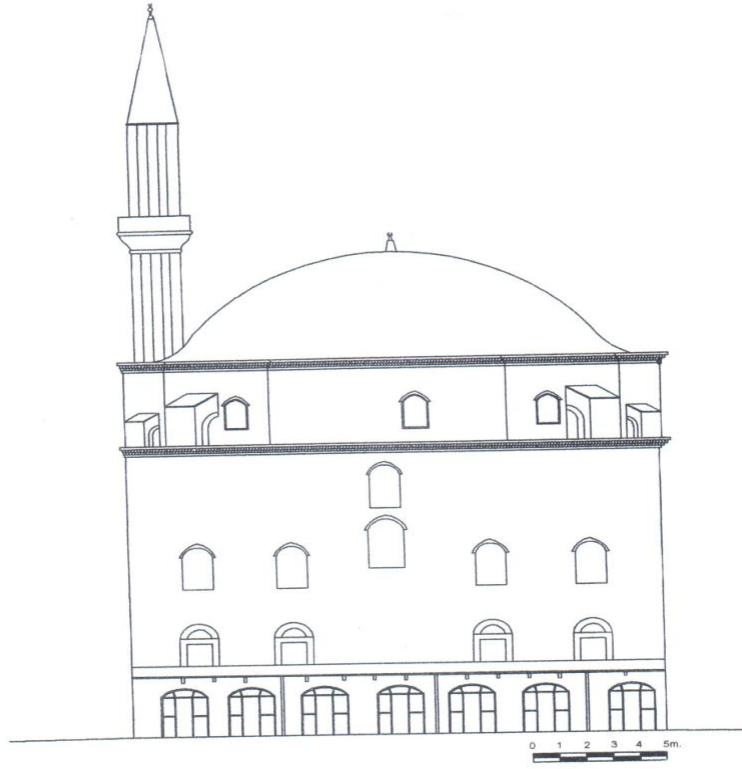
Çizim 6- Köprülü Mehmet Paşa Camisi Doğu Cephesi
(VGM. Arşivinden (1995))

Levha 22: Köprülü Mehmet Paşa Camisi Doğu Cephesi (VGM Arşivinden (1995))

Çizim 7- Köprülü Mehmet Paşa Camisi Batı Cephesi
(VGM. Arşivinden (1995))

Levha 23: Köprülü Mehmet Paşa Camisi Batı Cephesi (VGM Arşivinden (1995))

Çizim 8- Köprülü Mehmet Paşa Camisi Güney Cephesi
(VGM. Arşivinden (1995))

Levha 24: Köprülü Mehmet Paşa Camisi Güney Cephesi (VGM Arşivinden (1995))

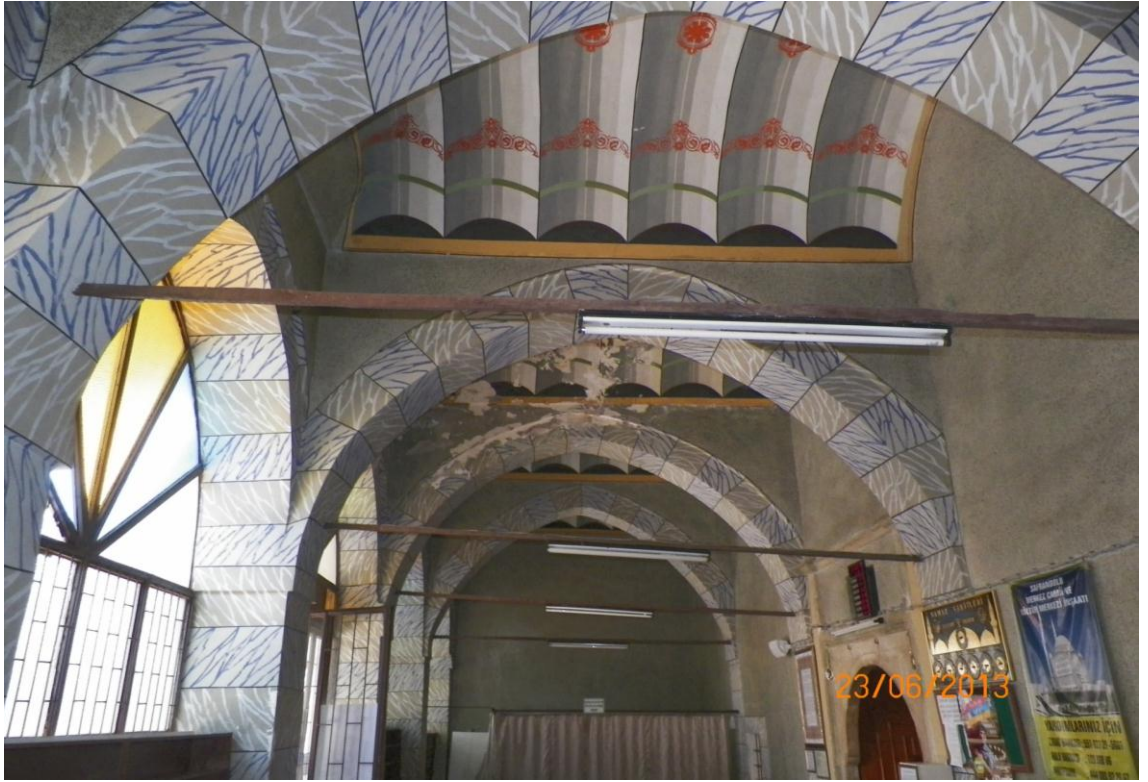
Levha 25: Paksoy,2013 Köprülü Mehmet Paşa Camii Genel Görünümü

Levha 26: Köprülü Mehmet Paşa Camii Genel Görünümü

Levha 27: Paksoy, 2012 Avludan Kuzey Cepheye Bakış

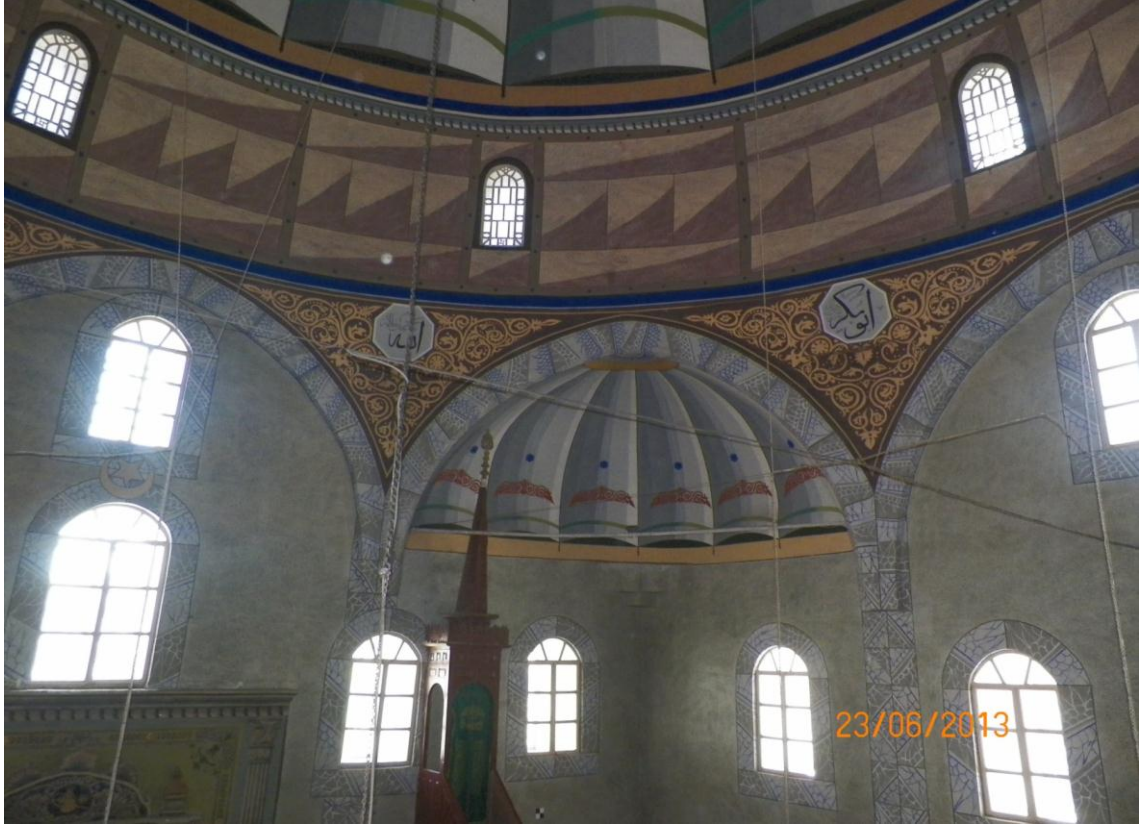
Levha 28: Paksoy, 2013 Son Cemaat Yerine Bakış

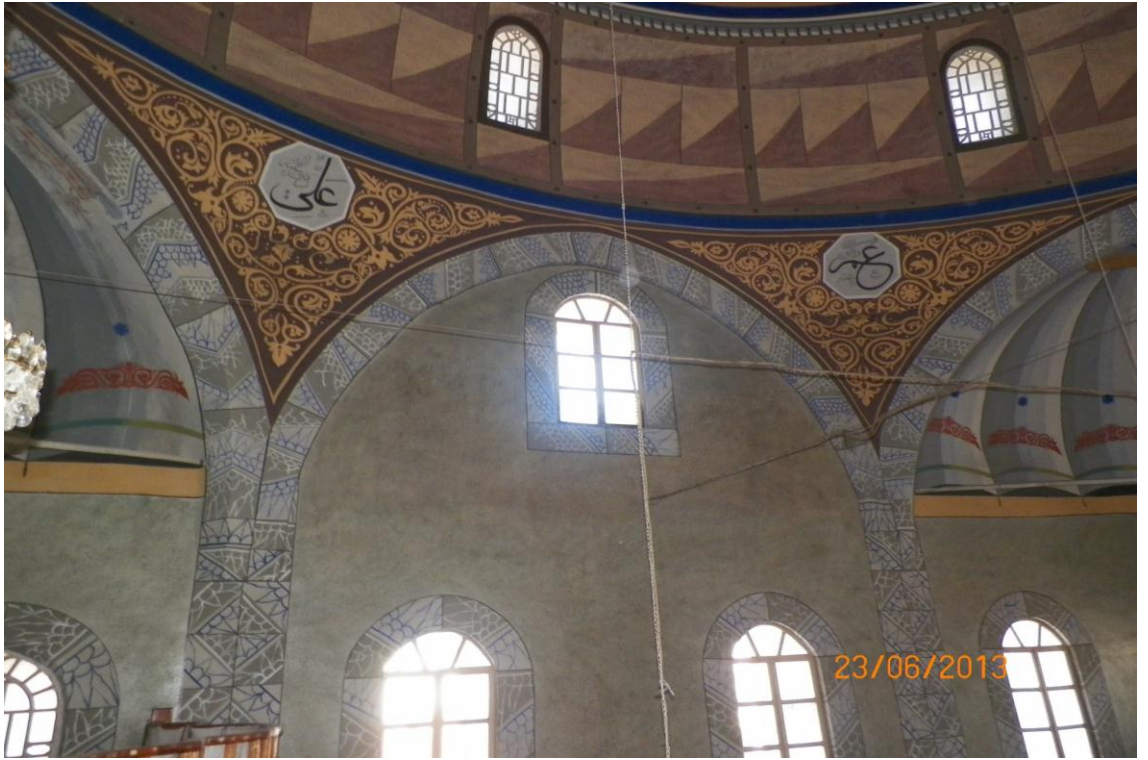
Levha 29: Paksoy,2012 Son Cemaat Yerindeki Örtü Sisteminden Ayrıntı

Levha 30: Paksoy,2012 Cami İçi Genel Görünüm

Levha 31: Paksoy, 2013, kadınlar mahfilinden güneybatı görünüm

Levha 32: Paksoy, 2013, kadınlar mahfilinden güneydoğu görünüm

Levha 33: Paksoy,2013 Mihrap tan Ayrıntı

Levha 34: Paksoy,2012 Sonradan Eklenen Kadınlar Mahfiline Bakış

Levha 35: Kubbeye Geçiş Elemanı Tromplardan ve Kubbeden Ayrıntı

(http://farm2.staticflickr.com/1269/5181605376_2cf866a7e6_o.jpg)

Levha 36: Paksoy,2013

Levha 37: Paksoy,2013 Avluya Genel Bakış

Levha 38 : Paksoy,2012 Güneş Saatinden Ayrıntılar

Levha 39: Paksoy, 2012 Güneş Saatinden Ayrıntılar

Levha 40: Paksoy,2013 Muvakıthane / Kütüphane Görünüm

Levha 41 : Paksoy,2012 Sonradan Eklenen Tuvalet Yapısından Görünüm

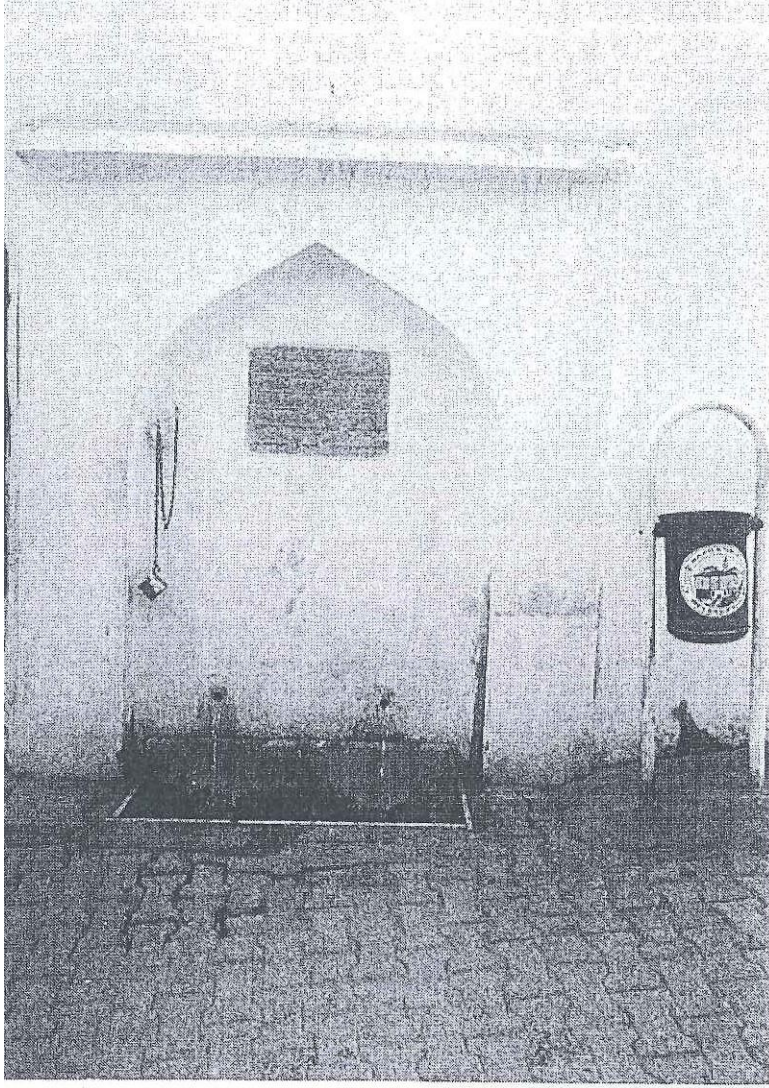
Levha 42: Paksoy 2013, Son Cemaat Yeri Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabeden Ayrıntı

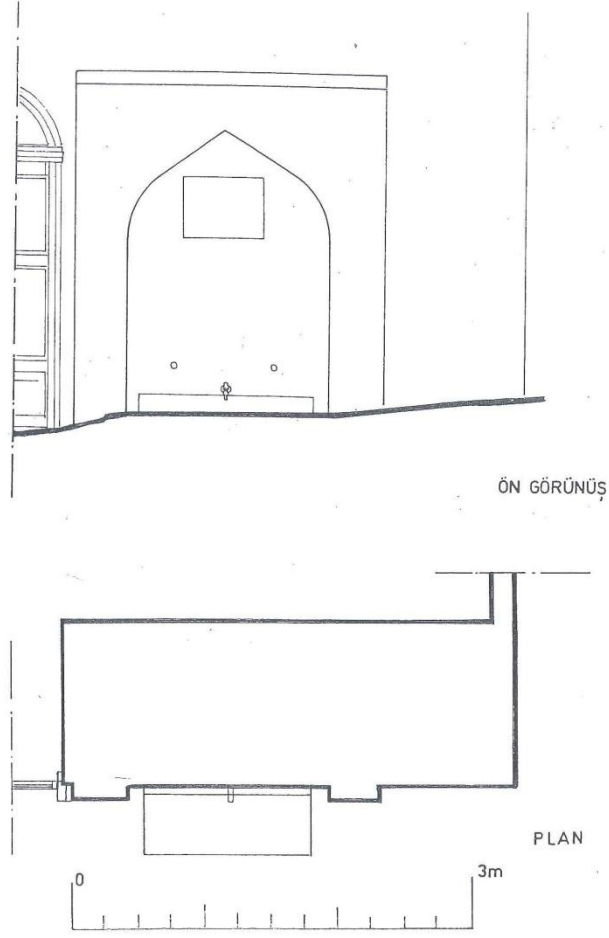
Levha 43 : Paksoy,2012 Kütüphane –Muvakkithane Kitabe Görünümü

Levha 44: Paksoy,2013 Abdest Alma Mekâmı Kitabesinden Görünüm

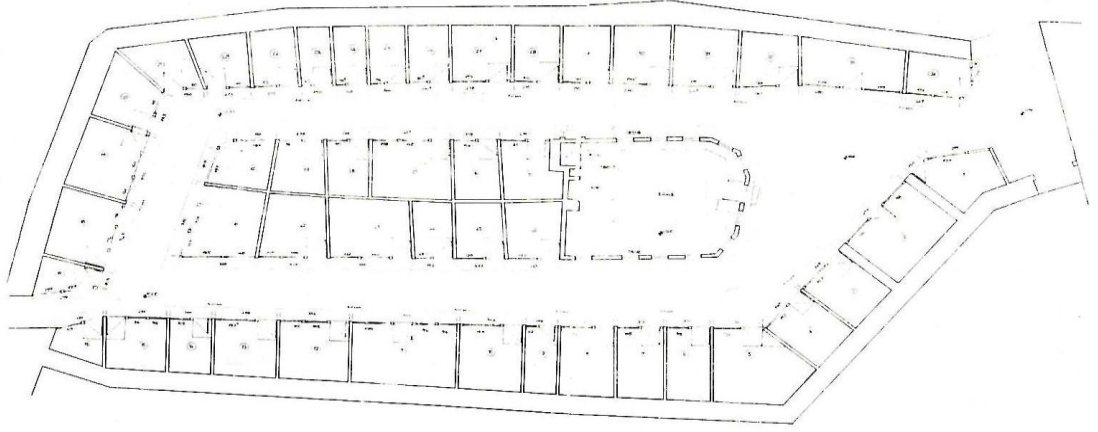

Levha 45: Köprülü Çeşmesi Görünüm

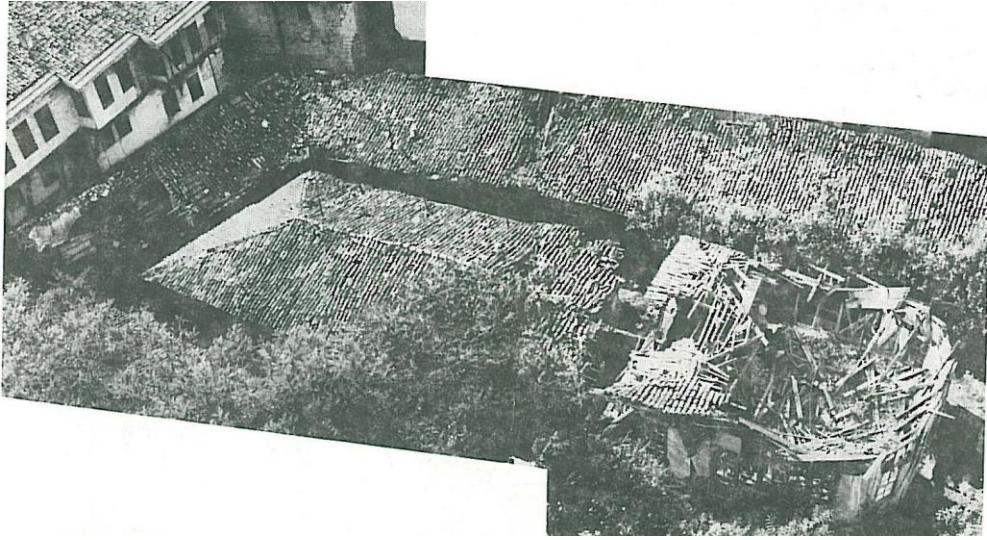
Çizim 30: Köprülü Çeşmesi (Ertan Ertürk 2004).

Levha 46: Köprülü Çeşmesi (Ertan Ertürk 2004)

Safranbolu Arastasi Planı

Levha 47: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden 1987

Levha 48: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden 1987

Levha — III — 1

Levha 49: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden 1987

Levha 50: Paksoy,2013 Restorasyon Sonrası Arastanın Minareden Görünümü

Levha 51: Paksoy,2011 Camiden Arastaya Gidilen Ana Kapı

Levha 52: Paksoy,2013 Restorasyon Sonrası Arastanın Görünümü

Levha 53: Paksoy 2013 Restorasyon Sonrası Arastanın Görünümü

Levha 54: Paksoy 2012 Restorasyon Sonrası Arastadaki Dükkânlardan Görünüm

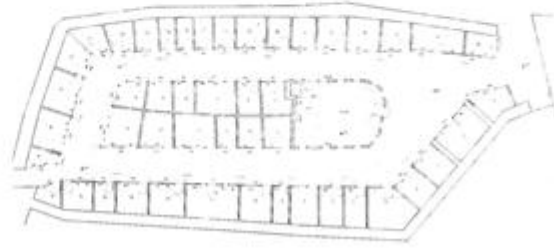
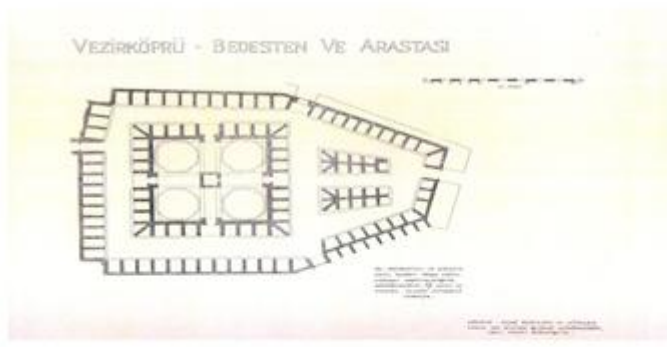
Levha 55: Restorasyon Sonrası Arastadaki Dükkânlardan Görünüm

Levha 56: Paksoy 2013 Ahi Teşkilatına Bağlı Olan Yemeniciler Loncasının Etkinliklerinin Yapıldığı Yer

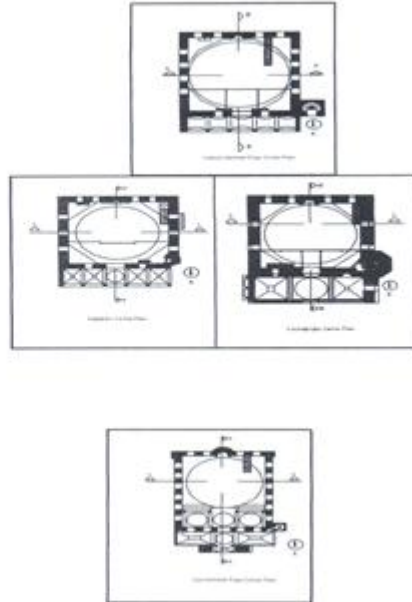

Levha 57: Paksoy,2013 Arastanın Arka Sokaklara Açılan ' Tali ' Yan Kapısı

Safranbolu Arastasi Planı

Levha 58: Vezirköprü Bedesten ve Arastası ile Safranbolu Arastası Karşılaştırma

Çizim 77- 17-19. Yüzyıl Safranbolu Kubbeli Camilerinin Planları

Levha 59: 17- 19 Yüzyıl Safranbolu Kubbeli Camilerinin Planları

Levha 60: Paksoy, 2013 Günümüze gelmeyen Medresenin bulunduğu yer

